

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filosofie

Bakalářská práce

Nymburk, rozkvět jednoho města

The development of the town of Nymburk

Lukáš Kolbaba

Vedoucí práce: Ing. Michaela Dvořáková Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B ČJ-ZSV se zaměřením na vzdělávání

2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Pátku dne 17. dubna 2018

Lukáš Kolbaba

Poděkování

Chtěl bych poděkovat Ing. Michaele Dvořákové Ph.D., za to, že jsem u ní mohl psát bakalářskou práci.

Abstrakt bakalářské práce

19. století charakteristické svojí průmyslovou revolucí, přineslo mnoho změn do života lidí. Nymburk, jakožto jedno z center středního Polabí, je příkladem, kdy průmysl, v Nymburce především železnice, změnil každodenní život obyvatel města. Úkolem práce je popsat klíčová odvětví a s tím i související události, které měly dopad na život místních obyvatel a zároveň stály za změnou dosud po staletí spíše venkovského městečka v moderní město. Práce začíná od nejstarších počátků města, aby mohla lépe ilustrovat doby rozmachu a období pádu města. Důraz je kladen tedy především na to, co se odehrálo v samotném Nymburce, byť to velmi často byly historické milníky pro celou zemi. Práce bude vycházet především z regionální historické a odborné literatury.

Klíčová slova:

Nymburk, hradby, třicetiletá válka, cukrovar, pivovarnictví, železnice, železničářská kolonie

Nymburk, walls, Thirty years war, sugar refinery, brewing railway, railway colony

The nineteenth century, characterized by its industrial revolution, has brought many changes to people's lives. Nymburk as one of the centers of the middle Polabí, is a example when industry has changed the everyday life of the city's inhabitants. The task of the thesis is to describe the key sectors and, consequently, related events that have had an impact on the lives of the local population, and at the same time they have been a change for many centuries, rather, a rural town in an industrial city. The work starts from the earliest beginnings of the city to better illustrate the boom times and the fall of the city. Emphasis is placed above all on what took place in Nymburk itself, although it was very often the historical milestones for the whole country. The work will be based primarily on regional historical literature.

Obsah

Abstrakt bakalářské práce.....	4
O práci a jejích cílech.....	7
Úvod o městě a jeho okolním prostředí	8
1. Nejstarší zprávy o Nymburce, otazníky při vzniku města	9
2. Budování města, první rozvoj.....	11
3. 14. – 16. Století od rozkvětu po ústup ze slávy.....	13
3.1. 14. století, hlavní budovy města	13
3.1.1. Počet obyvatel na sklonku 14. století	15
3.2. Husitské války.....	17
3.3. Pohusitské období, živnosti.....	20
3.3.1. Pivovarnictví.....	21
3.3.2. Mlýny, rybníkářství.....	21
3.4. Zastavení rozkvětu Nymburka	23
4. 17. – 18. století – války a útrapy	25
4.1. Třicetiletá válka	25
4.2. Zkáza po třicetileté válce.....	27
4.3. Těžký život v 18. Století.....	28
4.3.1. Hospodářské a politické reformy	29
5. 19. století, cesta k proměně.....	30
5.1. Nymburk v prvních desetiletích 19. století	30
5.2. Změny ve společnosti v polovině 19. století	31
5.2.1. Kultura ve městě	33
5.3. Průmysl.....	35
5.3.1. Pivovarnictví II	35
5.3.2. Cukrovar	36
5.4. Počátky železnice v Rakouském mocnářství	37
5.4.1. Rakouská severozápadní společnost.....	38
5.4.2. Budování dráhy v Nymburce	39
5.4.3. Kolonie	41
5.4.4. Železnice: konflikty národnostní i sociální	43
5.5. Město na konci 19. století.....	45
Závěr.....	47

Použitá literatura..... 49

O práci a jejích cílech

Město Nymburk patří k významným a strategickým sídlům na řece Labi. Jako významnému městu se mu nevyhnuly dějinné události, které výrazně měnily charakter nejen města ale i českých zemí. Práce si klade dva hlavní cíle: za prvé popsat klíčové historické události od založení města po konec 19. století; za druhé zacílit na druhou polovinu 19. století a popsat proměnu řemeslnicko-zemědělského města za průmyslové město, kdy průmysl přinesl do Nymburka výraznou proměnu v charakteru města i v životě lidí.

Práce bude čerpat z převážné většiny z regionální historické literatury o Nymburce, odborné literatury, specializované historické literatury zaměřené například na určité prvky ve městě (hradby) či na historické události (třicetiletá válka), v menší míře i z článků novin. Údaje z regionální literatury se budou opírat o odbornou literaturu, zabývající se historickými událostmi v širším kontextu v rámci celé země.

Přínos práce spatřuji trojí: za prvé především v popisu proměny města v 19. století, která se projevila v mnoha aspektech, kulturních, společenských, sociálních. Přínos práce je za druhé tím, že chybí odborné studie a práce především o druhé polovině 19. století v Nymburce. Což je paradoxní, neboť v 19. století spatřuji klíčové období pro vznik moderního Nymburka. Za třetí, při popisu významných historických událostí, které mohou sloužit jako základ pro osudy okolních vesnic, které dosud nemají zpracovanou vlastní historii.

Úvod o městě a jeho okolním prostředí

Nymburk je okresní město, ležící ve Středočeském kraji, zhruba 45 kilometrů východně od hlavního města Prahy. Okres Nymburk se významně rozrostl v roce 1960, kdy pod jeho okresní správu byl přičleněn i někdejší sousední okres Poděbrady. Kolem města se rozprostírají roviny, nadmořská výška činí průměrně 186 m. Městem protéká řeka Labe i řeka Mrlina, která se v Nymburce vlévá právě do Labe. Z Polabské nížiny okolo Nymburka se, severně od města, vypíná vrch Chotuc, ležící severně od Nymburka. Se svojí nadmořskou výškou 254 m. je dominantou okolní krajiny. Druhý významný kopec okresu Nymburk se nalézá jihovýchodně, necelých 20 kilometrů od okresního města, jde o vrch Oškobrh, který je rovněž oproti okolní rovině viditelný do širé dále. Jedním z hlavních odvětví, kterým se lidé po staletí zabývali, bylo zemědělství. Zdejší oblast patří k nejúrodnějším v České republice. Bohaté sedimenty do okolní půdy přináší řeka Labe.

Samotný název Nymburk vznikl z německého *der Niuwen (neuen) Burk* tedy na Novém Hradě. Vlivem českého prostředí se německý název brzy změnil za český Nymburk.¹

---

¹ PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl III, M-Ř.* Praha: Česká akademie věd a umění, 1951. S. 240.

1. Nejstarší zprávy o Nymburce, otazníky při vzniku města

Město Nymburk je poprvé zmíněno v zakládací listině nymburského kláštera, kterou vytvořil král Přemysl Otakar II na sklonku své vlády kolem roku 1275. V listině dává právo dominikánům vystavět v městě Nymburce (Nuenburch) klášter a kostel P. Marie Růžencové.² Vesnice v okolí Nymburka mají své osídlení daleko starší. Chleby ležící severně od Nymburka, mají doloženo už pravěké osídlení.³ Zhruba 17 kilometrů jihovýchodně od Nymburka, kousek od soutoku Labe s Cidlinou, se rozkládá obec Libice nad Cidlinou. Ve druhé polovině 10. století patřila Libice k významným sídlům Slavníkovců. Nacházelo se zde hradiště, palác i kostel. V roce 995 po sporech Slavníkovců s Přemyslovci, byla Libice napadena, přítomní členové Slavníkovců zavražděni, palác i kostel vypáleny, hradiště vyrabováno. Později se Libice stala jedním z center nově vznikajícího státu. Významným hradiskem byla Libice do třicátých let 12. století, později její význam upadá.⁴ Severovýchodně od Nymburka bývala osada Havraň se stejnojmenným hradem. Jednalo se o župu Havraňskou, pod jejíž správu patřila část soudního okresu Nymburk. Po založení a rozmachu Nymburka, jako správního centra, hrad Havraň postupně upadá, až v 16. století úplně zanikl.⁵

Václav Hájek z Libočan ve své kronice posouvá vznik města Nymburka až do roku 779, pod názvem Vícemilov a pozdější Svinibrod.⁶ Prokázání toho, že by snad bylo město založeno právě v roce 779, chybí. V minulosti se přesto tento rok považoval za založení města, například v roce 1779 1. září na den sv. Jiljí se slavilo tisíc let od založení.⁷ Hájkova kronika se v paměti lidí držela dlouho v podvědomí, ovšem historicky se ukázala jako nepřesná. Zdejší osídlení, je však přece starší než první písemná zmínka o Nymburce ve 13. století. Jako důkaz tomu napovídá třeba nepravidelný půdorys, který se liší od jednotného plánu nově vybudovaných měst. Není

---

² PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009*. 1. vyd. Cheb : Svět křidel, 2010. 439 s. str. 23-24.

³ Tamtéž str. 27

⁴ KUBÍK, Miroslav. *Tisíciletá obec Libice nad Cidlinou 981-1981*. Libice nad Cidlinou: ONV Nymburk, 1981. S. 12-13.

⁵ MIKOLÁŠEK, František. *Staré paměti osad soud. okresu nymburského*. Nymburk, 1901. str. 374.

⁶ FLAŠHAJNS, Václav (ed.) *Václava Hájka z Libočan Kronika česká*. I., Úvod. R. 644-904. Doba pohanská. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918. S. 200.

⁷ MERKL, Josef, Marek ĎURČANSKÝ a Igor VOTOUPAL. *Dějiny královského města Nymburka*. Nymburk: Město Nymburk, 2012. str. 193.

zde těžiskem půdorysu tržiště, ale kostelní prostranství na břehu Labe, z něhož paprskovitě vybíhají ulice na sever, severozápad a sever. Tržiště je pak posunuto na střed západních ulic. Tržištěm neprochází hlavní směr kolmo, ale úhlopříčkou, pokračuje koňským trhem, od něho se kolmo lomí k Bobnické bráně. Město však leží v rovině, výrazná odchylka ve výstavbě patrně souvisí s tím, že se zakladatelé přizpůsobovali staršímu, prvotnímu osídlení u soutoku Mrliny a Labe.⁸

Otázky vyvstávají také, proč se právě zde zakladatelé rozhodli vybudovat město. Zdejší krajina byla těžce přístupnou z důvodu neustálých změn hladiny Labe. Nacházely se zde lužní lesy, bažiny, tůně, půda nevhodná pro zemědělství ani pastevectví. V okolní oblasti, blízko řeky jsou známy pouze dvě historická sídla, kromě výše zmíněné Libice, pak Sadská ležící na vyvýšenině nad řekou.⁹ Sídla, která jsou staršího založení než Nymburk, se nacházela dále od řeky, ne v jejím bezprostředním dosahu. Odpověď proč právě zde souvisí s obchodem. Ze Sadské přes Poděbrady k Libici a dále nacházela se stezka polská do Kladska. V Sadské se křížovala s polskou stezkou i jiná stezka, která vedla napříč Labem od severu k jihu. U Nymburka patrně překračovala řeku. Mohlo jít o pradávnu obchodní cestu mezi Baltem a Podunajím. V půli 13. století patřila celá oblast při řece královskému panství Poděbradskému. Přesto král přes všechny nedostatky a problémy na místě založil město. Nymburku tak byla přikládána velká důležitost. Labský přechod tak byl důležitý obchodně a snad i vojensky, tedy obchod a vojenský účel stály nejspíše za prvotními příčinami založení města. Místo pro založení se navíc nacházelo prakticky uprostřed mezi královskými velkostatkami v Lysé, Sadské, Poděbradech a Havrani.¹⁰

---

⁸ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *F. Kulháněk, Dějiny královského města Nymburka*, in *Český časopis historický*. Praha 1918. 24. Ročník. S 288 – 300. str. 294.

⁹ Tamtéž str. 294-295.

¹⁰ Tamtéž str. 295-296.

2. Budování města, první rozvoj

První stavbou, která vznikla v městě Nymburce, byl most, který sloužil svému účelu už před rokem 1287.¹¹ Král Václav II. chtěl, aby se město stalo přitažlivější pro nové osadníky. Z Nymburka učinil město královské, zároveň nakázal obehnat jej dvojnásobnými hradbami.¹² Nymburští kupci dostali výhodu od krále, byli osvobozeni od placení cla po celé říši. Nemuseli platit v branách královských měst, na mostech a silnicích. Jednalo se o velkou výhodu, která významně usnadňovala místním kupcům a obchodníkům se finančně rozvíjet.¹³ Roku 1287 prodal panovník dědičné rychtářství se vším příslušenstvím bratrům Ekhartovi a Petrovi ze Zhořelce za 120 hřiven stříbra. Součástí tohoto rychtářství byl dům, mlýn o deseti kolech na Labi, rybolov v řece Mrlině a několik lánů polí.¹⁴ Ovšem už v roce 1293 došlo k dalšímu prodeji rychty jistému Ortlibovi z Rožmitálu za 220 hřiven stříbra a sud cizího vína. Během několika let se tak hodnota rychty skoro zdvojnásobila. Kdyby nový majitel zemřel bez synů, měli rychtářství dostat jeho bratři, případně jejich dědicové. Z toho plyne, že už v té době byla nymburská rychta dědičná. Pro město důležité bylo to, jakým právem je spravováno. Předpokládá se, že od počátku se město řídí právem magdeburským. Potvrzuje to listina Jana Lucemburského z roku 1327, kde je uvedeno řízení stejným právem, jako v Litoměřicích, kde bylo magdeburské právo. Právě Litoměřice byly pro Nymburk vyšší právní stolicí.¹⁵

Po smrti Václava II. patřil Nymburk k nejzámožnějším královským městům v Čechách. Nymburští byli zemřelému králi vděční a zavázáni. Proto se jeho dcera, Eliška Přemyslovna, rozhodla ukrýt právě do Nymburka. Přijela 29. května 1310, aby unikla úkladům Jindřicha Korutanského, jenž jako manžel její starší sestry Anny chopil vlády nad zemí. Obyvatelé Nymburka odhodlaně pomohli a poskytli ji bezpečí.¹⁶ Eliška Přemyslovna se stala důležitou osobou. Byl vytvořen plán ke sňatku Elišky s členem lucemburské dynastie. Byla vytvořena mocná šlechtická strana v čele s Jindřichem

---

¹¹ PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009*. 1. vyd. Cheb : Svět křídel, 2010. str.. 32

¹² ZAPP, Karel Vladislav. *Nymburk, královské město nad Labem*, in Památky archeologické a místopisné. Praha : archeologický sbor Národního musea. 1859. Díl III. Str. 340 – 360. Str. 341.

¹³ PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009*. str. 35.

¹⁴ DOLISTA, Karel. *Předhusitský Nymburk a jeho nejstarší kniha městského soudu*. Sborník archivních prací. 1976, 26(1), str. 22.

¹⁵ PLAVEC, Michal. 2009. Str. 40

¹⁶ ZIMMLER, Emil: *Úvahy o založení města Nymburka*, in *Polabské noviny*, 5 (1929), č. 29.

z Rožmberka, Jindřichem z Lipé nebo Janem z Vartenberka.¹⁷ Nymburk v této době hostilo mnohé z těch, kteří byli nespokojeni s vládou Jindřicha Korutanského. Eliška zůstala do 29. června 1310, poté se vypravila na sněm do Prahy. Následně vyjela s doprovodem do Německa, kde byla zasnoubena a nakonec oddána s budoucím českým králem Janem Lucemburským.¹⁸ Král byl vděčný, jak dobře se Nymburští k jeho manželce zachovali. Snažil se různými způsoby oplácet měšťanstvu, uděloval privilegia. Roku 1326 byl Nymburk přepaden a částečně spálen Janem z Biberštejna pánem na Frýdlantu. Zničil měšťanům většinu privilegií udělených Václavem II.¹⁹ Král Jan zničená privilegia v roce 1327 obnovil,²⁰ brzy přidal další. Jednou z výsad, kterou Jan Lucemburský vydal, byla výsada vykáčet v královském lese zvaném Komárno tři lány lesa. Dřevo z něho odvézt a mýtinu změnit v pastviny, které budou drženy k obci. Zato byli povinni vystavět městské hradby od mostecké brány k dominikánskému klášteru.²¹ Nymburk se díky králi stával stále významnějším městem. Všechny sjezdy a porady Poděbradské župy se měli odehrávat jen v Nymburce. Po roce 1335 se stal Nymburk krajským městem. Městská správa spočívala dle městského řádu magdeburského v rukou rychtáře a dvanácti radních. Radní byli každým rokem měněni, tím ale městská správa velmi trpěla.²² Král Jan uvedl ustanovení, kdy se ve dvanáctičlenné radě měnilo šest radních, přičemž po třech letech mělo opět dojít výměně šesti osob.²³ Již za krále Jana Lucemburského se objevuje erb města Nymburka: v červeném poli na pravé straně stříbrný český lev, na levé straně hradební bílá věž.²⁴

---

¹⁷ ČORNEJ, Petr. *Dějiny zemí Koruny české. 1, Od příchodu Slovanů do roku 1740.* 9. vyd. Praha: Paseka, 2003. str. 105.

¹⁸ MERKL, Josef, Marek ĎURČANSKÝ a Igor VOTOUPAL. *Dějiny královského města Nymburka.* Nymburk: Město Nymburk, 2012. str. 75-79.

¹⁹ KOŽÍŠEK, Karel, et al.. *Poděbradsko. Obraz minulosti a přítomnosti. Místopis okresu nymburského.* II. Nymburk 1912, Brno 2014. Str. 354

²⁰ ČELAKOVSKÝ, Jaromír. *Sbírka pramenů práva městského království českého.* Díl 2, Privilegia královských měst venkovských z let 1225-1419. Praha: Fond pro vydávání pramenů práva městského království Českého, 1895. Č. 149.

²¹ DOLISTA, Karel. *Předhusitský Nymburk a jeho nejstarší kniha městského soudu.* Sborník archivních prací. 1976, 26(1), 139-202. str. 24

²² ZAPP, Karel Vladislav. *Nymburk, královské město nad Labem,* in Památky archeologické a místopisné. str. 342.

²³ ČELAKOVSKÝ, Jaromír. *Sbírka pramenů práva městského království českého.* Díl 2, Privilegia královských měst venkovských z let 1225-1419. Praha: Fond pro vydávání pramenů práva městského království Českého, 1895. Č. 200.

²⁴ ZAPP, Karel Vladislav. *Nymburk, královské město nad Labem.* str. 342.

3. 14. – 16. Století od rozkvětu po ústup ze slávy

3.1. 14. století, hlavní budovy města

Roku 1343 byl Nymburk zasažen požárem. Moravský markrabě Karel, pozdější český král Karel IV., pomohl městu darováním lesa, aby si měšťané mohli postavit nové domy, staré domy lehly popelem při požáru. Za vlády Karla IV. se obyvatelům Nymburka dařilo; přibývalo obyvatel, domů, živnosti a zámožnosti. Karel IV. listinou z roku 1351²⁵ povoluje měšťanu Mikuláši řečenému uff der Psuten založení městského špitálu, aby on a po něm jeho syn Petr doživotně špitál spravoval, po nich aby převzal správu ten, koho nymburští konšelé zvolí.²⁶ Karel IV. udělil listinou²⁷ z roku 1372 měšťanům a obyvatelům Nymburka právo svobodně naložit se svým majetkem ve městě i mimo město. Pokud zemřelý neměl dědiců, připadla dle dědického práva jeho pozůstalost jeho nejbližším příbuzným.²⁸

Během 14. století byly dokončeny všechny hlavní důležité stavby. Oproti obvyklým stavebním materiálům bylo mnoho budov v Nymburce postaveno z cihel. Více se tak Nymburk podobal městům v rovinách severně a severozápadně od Čech, což svědčí o důkazu, že na výstavbě města se hojně podíleli cizinci z Německa a Nizozemí.²⁹ Z pálených cihel se stavělo od počátku města, především veřejné budovy. V okolí se nacházela pouze nekvalitní a drolivá opuka, která snadno podléhala zvětrávání, kvalitnější se nacházela až několik metrů pod povrchem. Výroba cihel se tak ukázala vhodným východiskem, protože byla nouze o kvalitní stavební materiál.³⁰

Z nejvýznamnějších stavebních prvků v Nymburce byla hradební zeď, jako nejdůležitější součást městského opevnění. Byla dlouhá téměř 1600 metrů a dosahovala výšky až 7 metrů. V dolní části byla kolem 120 – 130 centimetrů silná, směrem vzhůru se zužovala. Na vrcholku hradební zdi byla pultová stříška, skloněná směrem k městu. K hradební zdi patřily hranolové věže, které převyšovaly zeď zhruba o tři metry. Měly

---

²⁵ DOLISTA, Karel. *Předhusitský Nymburk a jeho nejstarší kniha městského soudu*. Sborník archivních prací. 1976, 26(1), str. 171-173.

²⁶ MERKL, Josef, Marek ĎURČANSKÝ a Igor VOTOUPAL. *Dějiny královského města Nymburka*. Nymburk: Město Nymburk, 2012. str. 81.

²⁷ ČELAKOVSKÝ, Jaromír. *Sbírka pramenů práva městského království českého*. Díl 2, Privilegia královských měst venkovských z let 1225-1419. Praha: Fond pro vydávání pramenů práva městského království Českého, 1895. č. 481.

²⁸ ZAPP, Karel Vladislav. *Nymburk, královské město nad Labem* str. 342.

²⁹ ZIMMLER, Emil. *Úvahy o založení královského města Nymburka*, in *Občanské listy* 31 (1917) č. 3

³⁰ RAZÍM, Vladislav. *Středověké hradby města Nymburka: Vladislav Razím*. Nymburk: Ivan Ulrych, 2002. str. 17 – 18.

dvě patra, přičemž horní z těchto pater mělo tenčí obvodovou zeď s cimbuřím, které umožňovalo střílet na útočníka dopředu i do stran. Hradby obsahovaly kolem 45 věží.³¹ Městské brány uzavíraly paprskovitě uspořádané ulice. Nymburk měl čtyři brány: na západě Svatojiřská (též Pražská), na severozápadě Boleslavská (Velelibská), a na severovýchodě Bobnická (Kladská, Hradecká či Poděbradská) a nejmladší jižní Mostecká (později Zálabská). Město obepínal dvojitý pás hradeb s dvojnásobnými příkopy, do nichž se vlévala voda z Labe. Při straně obrácené k Labi byla zeď jednoduchá. Mohutná vnitřní hradba byla z cihel a hrubého kamene, souběžně s ní asi padesát kroků od ní, se táhla vnější zeď z cihel a bělavé opuky. Na straně, kde byla řeka přirozenou ochranou, tak mohutná zeď nebyla. K přístupu k řece byla prolomena branka, které se říkalo fortna. Po celé zdi byla dřevěná, šindelem krytá cimbuří, jimiž se kryli obhájci města. Místo mezi zdmi se nacházel příkop (val).³² Základní tvar Nymburka tak určily dvě cesty od brodu a na ně navazovaly zemské stezky Žitavská a Kladská. Jedna cesta od brodu vedla směrem k Boleslavi, ústila na konci města v bránu Boleslavskou, druhá směrem k Bobnicím, což byla brána Bobnická. Od Svatojiřské brány cesta pokračovala přes ves Drahelice dále do Lysé nad Labem a nejspíše dále podél Labe. Brány měly tři nebo čtyři patra, postupem doby byly opatřeny jednoduchými závory a padacími mosty.³³

Sídlem městské správy byla rychta. Rychtář, který ji vlastnil, byl předním představitelem města. Stávala zpravidla na náměstí, šlo o největší dům ve městech. Měla ráz soukromého domu, ale zároveň plnila i svoji veřejnou úlohu, kde rychtář a s ním městský soud vykonával soudní i správní agendu. V domě zpravidla bývala i větší místnost pro více lidí. V rychtě se nacházelo i vězení a místnost pro písaře. Rychtář pod ochranou panovníka představoval pro město právo, řád a mír.³⁴ Je zvláštní, že není dodnes známo, kde přesně budova rychty stála. V listinách při prodejích rychty je zmíněna jen jako kamenný dům ve městě. Dům byl nejspíše dobře opevněn, mohl být

---

³¹ RAZÍM, Vladislav. *Středověké hradby města Nymburka: Vladislav Razím*. Nymburk: Ivan Ulrych, 2002. str. 10 – 11.

³² KOŽÍŠEK, Karel, et al.. *Poděbradsko. Obraz minulosti a přítomnosti. Místopis okresu nymburského*. II. Nymburk 1912, Brno 2014. Str. 358.

³³ PLAVEC, Michal. 2009. Str. 30.

³⁴ HOFFMANN, František. *České město ve středověku: život a dědictví*. Praha: Panorama, 1992. Stopy, fakta, svědectví. Str. 134.

menším palácem. Stál vedle fortny, do níž původně směřoval most z druhé strany řeky.³⁵

Střediskem duchovního života v počátcích města byl dominikánský klášter. Významu narůstá také tím, že právě svolení výstavby kostela zasvěcenému P. Marii a kláštera dominikánům je poprvé oficiálně zmíněn Nymburk a tím i doba vzniku samotného města. Klášter, tedy jeho zdi byly součástí opevnění Nymburka.³⁶ Samotný klášter však byl vystavěn se zpožděním, v době, kdy již město a jeho budovy byly postaveny. Z důvodu nedostatku místa, se část obvodových zdí konventních budov stala přímou součástí opevnění města.³⁷

Další významnou stavbou a chloubou města je děkanský kostel sv. Jiljí, do husitských válek byl zasvěcen sv. Mikuláši. Stavěn v gotickém stylu, z červených cihel, což je charakteristické pro Nymburk. Uvnitř je 42 metrů dlouhý, 19 metrů široký, trojlodní.³⁸ Kostel svou impozantností dominoval, ovšem z důvodu velikosti byl stavěn postupně. Nejstarší částí byl presbytář vybudován na sklonku 13. století, k němu byla postavena stará sakristie s kaplí Presbytář mezi lety 1350 – 1360 rozšířen o bazilikální trojlodí. Ke kostelu přibyla mezi lety 1375 – 1380 severní věž. Kolem kostela se rozkládal hřbitov.³⁹

Nejpozději od počátku Nymburka, ale velmi pravděpodobně už dříve, zde měl řád křížovníků Zderazských špitál, kostel sv. Jana a dvorec. Budovy se nacházely na Rohově, což bylo místo na druhé straně Labe. O křížovnickém špitále v Rohově se zmiňuje listina Jana Lucemburského z roku 1327, kde se o něm hovoří jako o špitále městském, k němuž patří les Německo u hradu Kostomlat a ostrov v Labi u mlýna.⁴⁰

3.1.1. Počet obyvatel na sklonku 14. století

Po vzniku města, příchodu mnoha nových osadníků, kteří často přicházeli z cizích zemí, zůstávalo otázkou, kolik obyvatel měl Nymburk obyvatel. Vodítkem po přibližném počtu je počet domů. V menších domkách na hlavních a vedlejších ulicích

---

³⁵ PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009.* str. 35.

³⁶ Tamtéž, str. 25.

³⁷ RAZÍM, Vladislav. *Středověké hradby města Nymburka.* Str. 17.

³⁸ KOŽÍŠEK, Karel, et al.. *Poděbradsko. Obraz minulosti a přítomnosti. Místopis okresu nymburského. II.* Nymburk 1912, Brno 2014. Str. 302.

³⁹ PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009.* Str. 49.

⁴⁰ Tamtéž, str. 38

žila obvykle jen jedna rodina, většinou řemeslnická, pro tyto domky se počítá alespoň 5 osob v nich žijících (řemeslnických domků bylo v Nymburce 40). Ve větším domě na hlavní ulici sídlil obvykle hospodář s rodinou a čeledí, nejméně tak v takovém domě žilo 7 osob. Na hlavním náměstí bydleli majetnější obyvatelé, pro menší domy se počítá alespoň 7 osob (7 domů), pro větší domy nejméně 12 osob (16 domů). Domy s průčelím větším než 15 metrů se počítá alespoň 20 osob na náměstí (byly 4), a 12 v hlavních ulicích (šlo o 14 domů), ve vedlejších jen 9 osob (10 domů). Dle hrubých odhadů měl Nymburk v letech po svém vzniku k 1400 obyvatelům. Počet obyvatel byl důležitý pro obranu města, při nedostatku stálé vojenské posádky spočívala obrana města pouze na místním obyvatelstvu. Z 1400 obyvatel bylo navíc nejvýše 700 mužů a bojeschopných ještě méně.⁴¹

V počátcích vzniku, jak již vypovídá materiál použitý na stavbu budov a hradeb, vydatně pomáhali cizinci. Většina obyvatel tak nebyla českého původu, jednalo se především o Němce, ale nejenom. První kolonizátoři přišli také z Flanderského hrabství a Brabantska. Pro představu o původu obyvatelstva může sloužit složení městské rady a v ní původ jmen osob, kteří v ní zasedali. Zatímco v roce 1355 mělo české jméno jen 1 osoba a 12 jich bylo německých, v roce 1370 už to bylo 5 českých k 8 německým. Spíše než by se zvyšoval počet českých obyvatel, rostla asimilace původních německých kolonistů do české společnosti. Jinak by to znamenalo obrovské majetkové přesuny uvnitř komunity, protože v městské radě seděli nejbohatší nymburští měšťané. Na konci 14. století se vyrovnával počet českých a cizích rodin v Nymburce. České obyvatelstvo však většinu nemělo.⁴²

Nymburk od počátku vynikal rozlohou svého hradbami chráněného území. Jednalo se o největší město, i co se počtu obyvatel týká v rámci celého Polabí. Zároveň byl největším městem v okolí Prahy, jeho strategický význam tak několik desítek let po vzniku významně vzrostl.⁴³

---

⁴¹ ZIMMLER, Emil: *Úvahy o založení královského města Nymburka* II. část, in *Občanské listy*, 31 (1917) č. 43.

⁴² PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009*. Str. 66-67.

⁴³ ZIMMLER, Emil: *Úvahy o založení královského města Nymburka* II. část, in *Občanské listy*, 31 (1917) č. 42.

3.2. Husitské války

Počátek 15. století poznamenaly české země hluboké společenské krize, které vedly k hledání cesty, která by krizi překonala. Příčiny porušení řádu a společenské stability většina myslitelů spatřovala v nedodržování pravidel křesťanského života. Požadavek nápravy církve nalézal širokou podporu v mnoha vrstvách společnosti. Ze vzdělané vrstvy vedl reformní skupinu mistr Jan Hus, kazatel v Betlémské kapli.⁴⁴

Král Václav IV. podporoval reformní kruh kolem Jana Husa do roku 1412. V té době betlémský kazatel kritizoval prodej odpustků, jako nepřijatelné svatokupectví. Václav IV. měl z prodeje odpustků přislíben finanční podíl, proto toho kupčení povolil. Staroměstští konšelé dali popraviti tři mladíky, kteří se postavili proti odpustkům, popraviti. Tím výrazně ochladl vztah mezi Janem Husem a Václavem IV. Zásadní změna přichází po úmrtí krále Václava IV. Již před jeho smrtí zaútočili pražští husité pod vedením Jana Želivského na novoměstskou radnici a svrhli z oken protireformní konšely. Husité ovládli celou Prahu a začala revoluce.⁴⁵

Existovalo několik proudů v husitském hnutí. K umírněným husitům patřila převážně nižší šlechta a někteří staroměstští předáci. Specifickým proudem byla Praha, zaujímající místo mezi umírněnými a radikálními husity. Radikální husité, kteří se dále štěpili dle regionu, ze kterého pocházeli. Východočeští husité se nazývali orebité, po roce 1424 v době, kdy zemřel Jan Žižka, si říkali sirotci. V jižních a jihozápadních Čechách si říkali táboři. Zikmund Lucemburský byl odmítnut husitskou šlechtou na korunovaci českého krále, jelikož si kladl podmínky a pohrozil husitům, že vyhlásí křížovou výpravu proti nim. Situace se vyhrotila v roce 1420, kdy Zikmundovi žoldnéři obsadili Prahu. Na podporu a obranu Prahy přispěchaly ozbrojené oddíly husitů z venkova.⁴⁶ Kolem Prahy se odehrály dvě významné bitvy: u Vítkova a u Vyšehradu. Po červencové porážce první křížové výpravy u Vítkova, se část Zikmundovy armády stáhla do měst ve středních Čechách, včetně Nymburka. Nymburk díky tomu, že v jeho obyvatelstvu převažovali Němci, se od počátku přikláněl na stranu Zikmunda a protihusitsky orientovaným pánům. Střetnutí u Vyšehradu 1. listopadu 1420 skončila porážkou Zikmundových žoldnéřů a české šlechty. K husitským sídlům patřila obě

---

⁴⁴ ČORNEJ, Petr. *Dějiny země Koruny české. 1, Od příchodu Slovanů do roku 1740.* 9. vyd. Praha: Paseka, 2003. str. 153.

⁴⁵ Tamtéž, str. 159, 163.

⁴⁶ Tamtéž, str. 157, 163 – 164, 166 – 167.

pražská města, Nové a Staré, na východě od Nymburka pak Hradec Králové. Na straně Zikmunda byla mnohá královská města a některé královské hrady kolem Prahy. Výsledkem bitvy u Vyšehradu byla polarizace i v okolí samotného Nymburka. Zatímco Nymburk stál při Zikmundovi, sousední Poděbrady, patřili bratřím Viktorinovi a Hynkovi Bočkovi z Kunštátu a Poděbrad, kteří byli, kromě Hynka, jenž na počátku krátce stál po boku Zikmunda, přívrženci Jana Husa. Mezi Nymburkem a Poděbrady došlo ke dvěma bitvám, na jedné straně stáli Zikmundovi žoldnéři, kteří byli ubytováni v Nymburce a proti nim stáli páni z Kunštátu a Poděbrad. Dne 25. listopadu se podařilo Hynkovi Bočkovi odrazit nápor Zikmundových bojovníků, kteří nejspíše chtěli vyplenit nově založené vesnice (Lhoty) mezi Poděbrady a Salskou. Páni z Kunštátu a Poděbrad žádali o pomoc pražské vojsko, které vyrazilo, ale brzy se stáhlo, rozhodli se nakonec bez pomoci, a pokusili na sv. Štěpána dobýt Nymburk, ale byli Uhry poraženi.

Pražanům se při jarní ofenzivě podařilo dobýt všechna Zikmundova opevněná místa na přístupech k Praze, otevřela se cesta ke královským městům středních Čech, jež zůstávala věrna Zikmundovi. Vojska kališníků, posílena o královéhradecké a orebitské kališnické jednoty oblehla Český Brod, který byl jednou z bašt krále Zikmunda. Po několika hodinovém boji vojska město dobyla. Poslední Zikmundovi žoldnéře, kteří se ukryli ve věži kostela sv. Gottharda, podpálili i s věží.⁴⁷

Král Zikmund se rozhodl pro razantní útok do Čech v závěru roku 1421. Spojená husitská vojska, která vedl již osleplý Jan Žižka, však Zikmundovu armádu i jeho samého donutila k úprku.⁴⁸ Zikmund pro svoje tažení potřeboval žoldnéře z Uherska i Německa, aby je mohl zaplatit, nestačilo mu zlata a cenností z chrámu sv. Víta, ani poklady z Karlštejna a Vyšehradu, zastavil město Nymburk spolu s Ústím, Mostem a Chomutovem za 30 000 kop českých grošů míšeňskému vévodovi. Nakonec i to nestačilo. Žoldnéři často rabovali v okolí a mnoho vesnic zdevastovali. Zástava města, ale především osud Českého Brodu přiměl Nymburské k jednání. Poslali proto v roce 1421 několik vyslanců do pražských měst, přijali čtyři artikuly a slíbili je zachovávat ve všech bodech.⁴⁹ Jakmile se informace donesla husitům, vstoupili bez odporu do města. Aby potvrdili věrnost Nymburka, dosadili sem svoje kněží pod obojí. Přepadli a vypálili

---

⁴⁷ PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009.* str. 76 – 79.

⁴⁸ ČORNEJ, Petr. *Dějiny země Koruny české. 1, Od příchodu Slovanů do roku 1740.* 2003. Str. 169.

⁴⁹ MERKL, Josef, Marek ĎURČANSKÝ a Igor VOTOUPAL. *Dějiny královského města Nymburka.* Nymburk: Město Nymburk, 2012. str. 83.

honosný dominikánský klášter a část mnichů byla zavražděna. Část mnichů a kněží uprchla a už se nikdy do města nevrátila. Nymburk opustili též někteří měšťané německého původu. Od této doby se Nymburk považuje za české a husitské město. Zachoval si však všechny řády od Němců zavedené a užívali svobod a výsad, které Němcům udělili čeští králové.⁵⁰ Příchod Pražanů znamenal změnu pro správu města. Byla zrušena funkce městského rychtáře a na jeho místo dosadili vítězové nově hejtmana, který byl vojenským a správním vedoucím města a jeho okolí, prvním hejtmanem byl Jan Puška z Kunštátu, majitel nedalekého hradu Mydlovar.

Spory mezi jednotlivými husitskými klikami postupem nabývali na intenzitě. Radikální změna však nastala až po smrti Jana Žižky z Trocnova. Poděbradští Kunštáti se stali přívrženci Jana Žižky. Po jeho smrti se připojili k radikálním hejtmanům Janu Roháčovi z Dubé a Janu Hvězdovi. Snahou radikálního křídla bylo omezení vlivu pražského svazu. Naopak Jan Puška z Kunštátu se držel jednoznačně Pražanů. V roce 1425 se shromáždilo vojsko táborů před Nymburkem. Jan Hvězda se svými bojovníky obsadili Nymburk. Hejtmana Jana Pušku nechali uvěznit. Táboři drželi město i v roce 1426, Nymburk přilnul na jejich stranu.⁵¹

Polnímu vojsku tábořskému byl Nymburk stálou vojenskou zálohou a zásobil je spíží. Nymburští se účastnili také památné bitvy u Lipan v roce 1434, bojovali ve spojeném vojsku táborů a sirotů proti straně panské (panské jednotě, pražanům a straně katolické). Vojenská moc táborů byla zlomena, hejtmani pobiti. Vítězné vojsko hnulo se od Lipan směrem ke Kolínu, aby donutili město i zbytky táborů vzdát se. Nakonec byl smluven mír, poddali se Nymburští i ostatní města tábořská či sirotčí. Král Zikmund potvrdil městu staré svobody a výsady.⁵²

Nymburk přestal být krajským městem, připojen byl k nově zřízenému kraji Boleslavskému. Ve městě už není dědičný rychtář. Nymburk nepřestal být městem v přední linii dějin i po husitských válkách, díky utrakvistické straně, později Poděbradské, jejíž hlavní představitelé byli Aleš Holický ze Šternberka, Hynek Ptáček z Pirkštejna a Jiřík z Poděbrad. Právě Jiřík z Poděbrad byl v roce 1440 na sjezdu 99 panů a rytířů utrakvistické strany v Nymburce, jmenován hejtmanem Boleslavského

---

⁵⁰ ZAPP, Karel Vladislav. *Nymburk, královské město nad Labem*. str. 343 – 344.

⁵¹ PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009*. Str. 81 - 82.

⁵² KOŽÍŠEK, Karel, et al.. *Poděbradsko. Obraz minulosti a přítomnosti. Místopis okresu nymburského. II*. Nymburk 1912, Brno 2014. str. 374.

kraje spolu s Janem Smiřickým. Později, když se stal králem, často v Nymburce též pobýval. Rozvoj města však přerušilo náhlé úmrtí krále Jiříka. Krátce po jeho smrti se města zmocnili Uhři krále Matyáše Korvína, který chtěl zabránit dosednutí na trůnu Vladislavovi Jagellonskému. Korvínovo vojsko přes Jihlavu vpadlo do Čech, obsadilo Nymburk a zmocnilo se jej. Vojsko plenilo okolí, nedlouho však přispěchal s pomocí Jan z Janovic, nejvyšší purkrabí, a Uhry vyhnal z Nymburka až ke Kolínu.⁵³

3.3. Pohusitské období, živnosti

Léta husitských válek výrazně proměnila náboženský, politický a hospodářský charakter země. Královská města vyšla z konfliktu posílena hospodářsky i vojensky. Po husitských válkách vytvořila královská města zvláštní městský stav. Pro panovníka znamenala důležitou oporu, pro obyvatele byla přitažlivá nejvyšší mírou práv a životních možností, jakých mohl člověk neurozeného původu dosáhnout. Po skončení husitských bojů výrazně narostla samostatnost měst, rychtáři se začali omezovat kompetence už před husitskou revolucí. Během obsazení husity Prahy se osvobodilo město od závislosti na rychtáři, což se stalo i u dalších husitských měst. S volitelností rychtáře a omezování jeho pravomocí došlo i na rychty, které byly vykoupeny městskou obcí nebo jednotlivci. Z královského rychtáře se stal rychtář městský, královská města získala značnou autonomii na králi. Ústup rychtářovy pravomoci se projevoval i ve volbě podrychtáře, kterého volily jednou ročně městské rady. Přejímal část policejních pravomocí. Z hlavního představeného města, pověřeného králem či vrchností se stával pouze městský rychtář konající městskou správu.⁵⁴

Husitské války a boje mezi jednotlivými větvemi husitů se často odehrávali v nejbližším okolí, ale i uvnitř samotného Nymburka, přesto však překvapivě velké škody ve městě nezanechaly. Zničen byl dominikánský klášter a již dříve vypálen dvůr křížovníků zderazských na Rohově. Jinak na majetku města jiných větších škod nebylo. Období panování Jiřího z Poděbrad je charakteristické nebývalým rozmachem Nymburka. V těchto letech Nymburk kupoval okolní vsi s lidmi a platy, bohatl. Řemeslná výroba, trh a obchod tvořily hlavní náplň hospodářské činnosti měst. Jednotlivá řemesla se sdružovala do organizací, nazývajících se cechy. Svým členům

---

⁵³ ZAPP, Karel Vladislav. *Nymburk, královské město nad Labem* str. 344 – 345.

⁵⁴ HOFFMANN, František. *České město ve středověku: život a dědictví*. Praha: Panorama, 1992. Stopy, fakta, svědectví. Str. 258 – 261, 288.

poskytovaly práva k vykonávání příslušného řemesla. V Nymburce od 14. století jsou známy následující řemesla a živnosti: hostinští, koníři, kráječi sukna, kováři, kožešníci, kramáři, krejčí, kusaři, lazebníci, mlynáři, pekaři, pivovarníci, řezníci, sladovníci, soukeníci, slanečkáři a vetešníci. V průběhu 15. století se řemesla a živnosti dále rozšiřují. Měšťané na svých pozemcích zakládají rybníky, sady a vinice.⁵⁵

3.3.1. Pivovarnictví

Jednou z prvních známých živností v Nymburce bylo vaření piva. Velmi pravděpodobně se první pivo vařilo již v počátcích založení města. Jan Lucemburský listinou z 26. prosince 1327 uděluje městu mílové právo, kdy v okruhu jedné míle kolem městských hradeb nebylo dovoleno vařit pivo, dělat slad, provozovat některá řemesla a obchod s obilím. Listina je tak prvním důkazem, že pivo je významným obchodním artiklem. Jedna míle se dneska rovná dnešním asi 11,25 km. Prostor ohraničený kolem hradeb tak byl hlavním odbytištěm nymburského piva. Pro pivovarnictví byla zdejší prostředí velmi vhodné, především nížina úrodného Polabí, kde se dařilo pěstovat nejdůležitější suroviny pro výrobu piva – obilí, nejdříve pšenici později i ječmen. V počátcích zdejšího pivovarnictví, podobně jako v jiných městech, bylo více právovárečných domů, které drželi várečníci a nákladníci. Největšího rozkvětu se nymburské pivovarnictví dočkalo v 15. Století. Ve městě v té době fungovalo nejméně deset pivovarů a patnáct sladoven. Velké množství vyrobeného piva nezůstávalo pouze v místních hospodách, ale putovalo i do okolních vesnic nejen vzdálených do jedné míle. Nymburské pivo bylo známo až u Mladé Boleslavi, vozilo se i do Prahy a hojně též do hornické Kutné Hory.⁵⁶

3.3.2. Mlýny, rybníkářství

S hustou sítí mlýnů na Nymbursku, ale i sousedním Poděbradsku, souviselo nejrozšířenější činností v úrodném Polabí, tedy pěstování obilí. V počátcích se jednalo výhradně o mlýny vodní, zdejší kraj byl na vodu nesmírně bohatý. Nymburský mlýn byl založen pravděpodobně se vznikem města, rozkládal se pod hradbami mezi fortnou a pozdějším labským mostem. V těsném okolí Nymburka se nacházeli po obou březích Labe. Prvním byl nazýván mlýn Bašta, patřil ke vsi Drahelcím a je připomínán už

---

⁵⁵ FOJTÍK, Pavel. *Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku*. Žehušice: Městské knihy, 2001. *Historie a současnost podnikání v regionech ČR*. str. 13.

⁵⁶ JÁKL, Pavel. *Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska. I. díl, Střední Čechy*. Praha: Libri, 2004. Str. 202 – 203.

v roce 1294. Název souvisí nejspíše s ochranou věží tzv. baštou, kdy zde stávala při ochraně brodu. Prvními majiteli mlýna byli mniši z pražského kláštera křižovníků. Od 16. století je mlýn evidován v majetku města. Druhý mlýn bylo Komárno, poprvé je o něm zmínka, kdy král Jan Lucemburský nechal vykácet kus královského lesa Komárna a přeměnit v pastviny. Královský sluha Truchvín si vystavil mlýn, jenž později přešel do majetku města.⁵⁷

Počátky rybníkářství se datují na středním Polabí od 14. století. Zvláště na Poděbradsku se nacházelo množství rybníků. K zakládání rybníků vedly nejen hospodářské důvody, ale i ochranné proti přívalovým vodám. Často a hojně zde lidé bojovali s povodněmi, vznikaly pak souvislé vodní plochy až 7 kilometrů široké.⁵⁸ V blízkosti Poděbrad vznikl také rybník Blato (též Blatské jezero) Zaujímal ohromnou plochu 996 ha s násadou 1000 kop kaprů. Jednalo se o největší rybník, jaký kdy byl vybudován.⁵⁹ Vznikl v přirozené proláclině, která se za velkých dešťů plnila dešťovou vodou. Stav vody v rybníce silně kolísal, pro zintenzivnění chovu ryb bylo potřeba ustálit pro trvalý přítok, což vyřešil až umělý přívod vody z řeky Cidliny po roce 1457. Jiřík z Poděbrad rozšířil svůj majetek o další obce, na jejichž území mohl postavit umělý náhon, jako přívod vody do Blata. Tento náhon se nazval Lánskou struhou, odváděl vodu nejen pro rybník Blato, ale i pro další rybníky na Poděbradsku.⁶⁰

V okolí samotného Nymburka se rozkládali též rybníky, oproti těm na Poděbradsku však nebyly tak obrovské. Rybníky se nacházeli na pravém břehu říčky Mrliny, severně od města. O jejich počátcích chybí bližší informace.⁶¹ První zmínka o nymburských rybnících je až po roce 1550, kdy byl městu zkonfiskován majetek. Nymburku patřilo celkem 11 rybníků. V případě potřeby mohly být nymburské rybníky napájeny vodou z rybníka Blata, pomocí Lánské struhy, která se u Budiměřic vlévá do Mrliny, pokud voda z Mrliny nestačila.⁶² Nymburským rybníkům nebyla věnována

---

⁵⁷ FOJTÍK, Pavel. *Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku*. str. 52-53.

⁵⁸ Tamtéž., str. 24.

⁵⁹ KOŽÍŠEK, Karel, et al.. *Poděbradsko I*. Poděbrady, 1906. str. 29-30.

⁶⁰ FOJTÍK, Pavel. *Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku*. str. 24 – 25.

⁶¹ Tamtéž str. 26 – 27.

⁶² KOŽÍŠEK, Karel, et al.. *Poděbradsko. Obraz minulosti a přítomnosti. Místopis okresu nymburského*. II. Nymburk 1912, Brno 2014. Str. 387.

zdaleka tolik péče jako těm na Poděbradsku, vlivem klesajících zisků z ryb, tyto rybníky brzy zanikaly a byly přeměněny v ornou půdu a pastviny.⁶³

3.4. Zastavení rozkvětu Nymburka

V první polovině 16. století se Nymburk mohl pyšnit velkým majetkem, který dále rozšiřoval. Město vydělávalo peníze především díky vaření piva, skladu soli a mostu. Nymburk vlastnil celé vesnice, v dalších vesnicích mělo své poddané, v některých vesnicích byly městské krčmy. Na všech venkovských statcích bylo městskými poddanými kolem 100 osedlých, což by odpovídalo kolem jednoho tisíce obyvatel. Největší obchod, jaký byl uzavřen, byla koupě hradu Kuncberku a přilehlého panství v roce 1542. Hrad Kuncberk se tyčil na malém pahorku nad dnešním křineckým zámkem. Křinecké panství patřilo Janovi z Ronova, později si jeho potomci začali podle svého sídla říkat Křinečtí z Ronova. Křineckým z Ronova patřila i další panství v okolí Nymburka, další větve sídlily v Loučeni, Dymokurech, Rožďalovicích. Patřili k vůbec nejdůležitějším obchodním i politickým partnerům královského města Nymburka.⁶⁴

Poměry v českých zemích nebyly klidné. Čeští stavové se vymezovali proti absolutistickému počínání krále Ferdinanda I. Proti králi se utvořila široká stavovská opozice slučující šlechtu i města. Rozpory se vedly především kolem finančních otázek. Ferdinand považoval zvýšení daní, ale jejich povolování měl v rukou zemský sněm. Ferdinand potřeboval větší sumy peněz na budování monarchie, ale i na financování vleklých válek proti Turkům. Dalším problémem bylo náboženství. Zatímco Ferdinand byl katolíkem, proti němu většina stavovské opozice se hlásila k utrakvismu. K vyhocení situace došlo v letech 1546 – 47, kdy propukla válka proti šmalkadskému spolku, kde se Ferdinandův bratr císař Karel V. střetl proti protestantským knížatům v Říši. Ferdinand stál na straně bratra císaře. Král povolal zemskou hotovost proti vojskům saského kurfiřta, většina českých stavů se králi vzepřela. V březnu 1547 na sněmu se stavové usnesly, že Ferdinand porušil zemské zákony, zároveň byla vyjádřena řada výhrad proti panovníkovi, hlavně zmenšující svobody stavovské obce. Saský kurfiřt byl říšskými katolickými vojsky poražen, tím v českém táboře vystupujícím proti králi propukla panika. Sankce po rozbití královského odboje citelně pocítila hlavně

---

⁶³ FOJTÍK, Pavel. *Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku*. str. 27.

⁶⁴ PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009*. str. 88 – 90.

královská města, byla výrazně omezena jejich samospráva, dohled nad nimi získali opět po více než sto letech královští úředníci. Města byla zatížena vysokými pokutami.⁶⁵ Královské město Nymburk, jakožto jedno z center utrakvistů, bylo těžce postiženo. Nymburk přišel o většinu svého majetku, byla omezena jeho moc, kterou už nikdy naplno nezískal.⁶⁶

---

⁶⁵ ČORNEJ, Petr. *Dějiny země Koruny české. 1, Od příchodu Slovanů do roku 1740.* 2003. str. 217 – 218.

⁶⁶ MERKL, Josef, Marek ĎURČANSKÝ a Igor VOTOUPAL. *Dějiny královského města Nymburka.* Nymburk: str. 93 – 99.

4. 17. – 18. století – války a útrapy

4.1. Třicetiletá válka

Čeští stavové pod obojí se dočkaly roku 1609 Majestátem císaře Rudolfa II. na svobodné provozování náboženství. V Nymburce převažoval počet lidí pod obojí nad katolíky. Po Majestátu hlásili se Nymburští k evangelíkům lutherského vyznání. V zemi ale rostly spory mezi utrakvisty a katolickou částí české veřejnosti. Protestantská část začala uvažovat o možném svrnutí Habsburků z českého trůnu.⁶⁷

Po neúspěšném povstání českých stavů proti Habsburkům a po vítězství císařských vojsk v bitvě na Bílé hoře, přišly těžké časy pro české země, těžké rány zažíval i Nymburk. Zbytky českého vojska společně s králem Fridrichem podporovaným protestantskými stranami, přes Nymburk uprchly do Slezska. Město stálo při boku odbojných stavů a králi, po bitvě na Bílé Hoře zažilo město těžká válečná léta. Roku 1621 byl Nymburku konfiskován majetek. Obec zároveň přišla o 20 000 zlatých, které půjčilo králi Matyášovi. Císařský rychtář, který byl nekatolického vyznání, byl odvolán a dosazen nový, katolického vyznání. Výhra císařských vojsk zároveň znamenala obnovu katolictví v královských městech. Roku 1624 byl vydán Ferdinandem II. císařský patent, ve kterém je prohlášeno katolické náboženství za jediné povolené. Tento výnos se stal prvním krokem k rekatolizaci země. Královský místodržící Karel z Lichtenštejna vydal v roce 1624 dvě důležitá nařízení, která měla napomoci podvolit si nekatolické obyvatelstvo. První nařízení ukládalo městským radám, aby nepřijímaly do měšťanského svazku osoby, které odmítají katolickou víru. Druhé nařízení spočívalo v zastavení měšťanského práva měšťanům i jejich živností.⁶⁸

Pro obyvatele Nymburka, stejně jako pro další měšťany královských měst, znamenaly uvedené císařské zásahy velké problémy. Část obyvatel přestoupila ke katolické církvi, další přijali katolickou víru jen zdánlivě, přičemž doufali, že se věci na bojišti promění v neprospěch císaře. Další část se rozhodla město opustit. Odchod obyvatel byl značný. Před Bílou horou měl Nymburk přes 2500 obyvatel a 280 domů, v polovině 20. let bylo na 140 domů opuštěných, poničených či shořelých. Hospodářské ztráty byly o to větší, že měšťané, kteří opouštěli své domy, brali sebou i cenné věci,

---

⁶⁷ PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009.* str. 139 – 140.

⁶⁸ ODLOŽILÍK, Otakar. *Zkáza Nymburka za třicetileté války.* V Nymburce: Musejní spolek s podporou Spořitelny města Nymburka, 1934. str. 3 – 5.

včetně hospodářských zvířat. Pro zbylé obyvatelstvo to byly zlé časy, museli vyplácet vojenské posádky umístěné ve městě i v blízkém okolí.

Po několika klidnějších letech, kdy se město začínalo dostávat z ran, které způsobila emigrace mnoha obyvatel, přišel otřes ještě silnější. V roce 1631 vtrhli císařští nepřátelé do českých zemí. Saské pluky, s kterými přišlo i mnoho emigrantů z Čech, postupovaly přes Čechy hladce až do Prahy. Císařská vojska se snažila Prahu získat zpátky a Nymburk, coby opevněné a město blízke Praze se stal shromaždištěm vojsk. Sasové se rozhodli zabránit tomu, aby se císařské vojsko stihlo opevnit v Nymburce a vyrazili na zteč. Císařští vůdci se stačili schovat za nymburské hradby, odkud odvrátili prvotní útok. Sasové pod vedením Jana Jiřího z Arnimu změnili strategii a začali Nymburk bombardovat z děl, což se ukázalo jako zkáza města. Po střeších se začal rychle šířit požár, nastal velký zmatek. Císařské vojsko opustilo město Labskou branou, strhlo za sebou mosty, aby se vyhnulo pronásledování. Než však císařské vojsko město opustilo, stihlo vyrabovat zbylé domy ve městě.

Druhá vlna bojů, která zpustošila oblast Nymburska, se odehrála v roce 1634. V roce 1634 nedopadlo jednání mezi saským kurfiřtem a Ferdinandem III., hrozil vpád Sasů spolu se Švédy do českých zemí. Cílem cizích vojsk byla Praha, ta se však díky císařské armádě ubránila. Obrana se soustředila na Prahu, zatímco okolní města byla snadnějším soustem pro cizí armády. Nymburk východně od Prahy byl mocnou překážkou. Na jeho obranu přispěchalo asi 2000 císařských vojáků. Hradby města dlouho neodolaly náporu saských vojáků, po poboření Svatojiřské a Velelibské brány, byla obrana města zbytečná. Sasové po vniknutí do Nymburka mnoho obyvatel zabili, město vyplenili. Zkázu přežilo jen několik desítek obyvatel. Léta pokračovala, Nymburku se další vpády vojsk vyhýbaly, neboť na jeho území nebylo co rabovat. Švédové opakovaně pustošili Čechy. Dne 9. června 1639 se švédské a pomořanské vojsko ubytovalo v Nymburce na 33 týdnů. Ve městě si Švédové vedli po svém, aniž by se ohlíželi na strádání místních obyvatel, kteří často museli dávat ze svých posledních zásob. Po odchodu švédských vojsk přišla do města císařská armáda.⁶⁹

---

⁶⁹ ODLOŽILÍK, Otakar. *Zkáza Nymburka za třicetileté války*. 1934. str. 7 – 19.

4.2. Zkáza po třicetileté válce

Válka znamenala pro Nymburk zkázu. Pro ilustraci, z 280 domů, jež v roce 1620 ve městě stály, jich polovina byla úplně zničena, další poničeny.⁷⁰ Nymburk byl zatížen obrovskými dluhy, které se vyšplhaly po válce na 56 370 zlatých, pojištěných dlužními úpisy, kromě nich Nymburští zaplatili 201 245 zlatých na císařské vojsko a dalších 7 836 na nepřátelská vojska.⁷¹ Po výpadech Sasů a Švédů, zbylo z kdysi královského města pouhé zbořeniště a spáleniště. Z významných domů byla těžce poničena radnice vystavěná italskými staviteli v renesančním stylu, městský špitál. Těžkou ranou dopadla válka na děkanský kostel sv. Mikuláše, toho času již posvěcen ke sv. Jiljí. Poničen byl už v roce 1631 střelbou od Sasů, po čtyřech letech, kdy jej místní provizorně opravili, se stal svědkem krveprolití, mnoho obyvatel v chrámu hledalo ochranu před dobývajícím vojskem, ale ochranu nenašli a byli povražděni. Kostel pak vojska vyrabovala, vzala skvostné kancionály i tři zvony.⁷² Oprava poškozených a postavení nových stavení nešla zdaleka tak rychle, neboť město přišlo o velkou část obyvatel. Zkázu války v okolí nezaznamenal jen Nymburk, ale i plno okolních vsí zůstalo pustých po mnoho let. Ekonomika uvadala, město nevlastnilo prakticky žádná pole, čímž měli měšťané znesnadněn přístup k obilí. Z významných zdrojů příjmu Nymburku zůstal obchod ze solí, cla z městských bran a výroba cihel. Vývoz piva stagnoval, pivo se mimo město prakticky neprodávalo. Nymburk ztratil svoji dřívější slávu a bohatství a návrat města zpět na výsluní trval velmi pomalu a dlouze.⁷³

Do města se vrátili dominikáni od sv. Jiljí v Praze, kteří chtěli zpátky získat pozemek, na kterém stával jejich klášter, jenž byl zničen za husitských válek. Řád měl také zájem o získání městského děkanství, což ale městská rada neschvalovala. Nakonec se dominikáni vzdali získat děkanát, za to jim byl navráceny zbytky starého kláštera, který byl nově vystavěn v roce 1674. V roce 1694 dostal klášter již vlastního převora a sídlilo zde trvale dvanáct mnichů. Městská rada zpátky nabyla práva k děkanskému kostelu a škole, která však byla spálena a musela být v provizorních podmínkách.⁷⁴

---

⁷⁰ ODLOŽILÍK, Otakar. *Zkáza Nymburka za třicetileté války*. Str. 20.

⁷¹ ĎURČANSKÝ, Marek. *Nymburk a jeho správa za třicetileté války*. Nymburk: Vega-L, 2012. Knihovnička Kaplanky. str. 53.

⁷² ZAPP, Karel Vladislav. *Nymburk, královské město nad Labem*. str. 350 - 355.

⁷³ PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009*. str. 153.

⁷⁴ ZAPP, Karel Vladislav. *Nymburk, královské město nad Labem*. str. 348, 356.

4.3. Těžký život v 18. Století

Obyvatelstvo v minulých letech tak těžce zkoušené, muselo čelit novým nebezpečím. Roku 1713 se ve městě objevil mor, zavlečený z Prahy a řádil celé léto. V roce 1715 k uctění památky morem zemřelých a na poděkování Bohu, nařídili konšelé, aby byl na rynku postaven morový mariánský sloup. V prvních desetiletích 18. století žilo v Nymburce asi 1200 obyvatel. Jako noví měšťané byli často vandrovní tovaryši či vysloužilí vojáci, stačilo, když nově příchozí byli katolického vyznání. Od dvacátých let 18. století rostl ve městě stavební ruch a dále i počet obyvatel.⁷⁵

Ve čtyřicátých letech vzniká konflikt mezi Habsburskou monarchií a okolními státy o nástupnictví na trůn. Ve válkách o rakouské dědictví ztratilo mocnářství Slezsko. Vojska cizích států podnikala do českých zemí výpravy. Do Čech přes Slezsko vtrhli Prusové, v Nymburce od 9. prosince 1741 do 26. března následujícího roku měli polní skladiště. Na městě, že ho nespálili, si vynutili 15 tisíc zlatých výkupného, kromě toho 3442 zlatých. Po vratislavském míru, kterým se královna vzdala části Slezska a Kladského hrabství, se situace v městě uklidnila, ne však na dlouho. V roce 1744 obnovil Fridrich II. útok na Čechy. 28. srpna obsadili Prusové Nymburk, který rekvizicemi vyplenili, podobně jako Poděbrady. Fridrich II. se zmocnil i Prahy, ale z té jej pod velením hraběte Trauna vypovězen do Slezska.⁷⁶

Válečným útrapám v Čechách i v samotném městě ještě nebyl konec. Evropa se v letech 1757 – 1763 proměnila v bojiště sedmileté války. Nymburk trpěl nejen od Prusů, ale i stálými pochody rakouského vojska. V letech 1755 – 1756 byl v Nymburce a v Poděbradech ubytován pluk mušketýrů hraběte Marschalla. V Nymburce bylo zřízeno velké vojenské skladiště, do kterého se svážel z okolní krajiny proviant. V létě 1756 mušketýři město opustili. V zimě 1756 se v městě usídlil dragounský pluk. Prusové vstoupili do Čech a 18. května vypudili císařskou posádku v Nymburce, jež měla za úkol uchránit sklady s proviantem. Vydírali Nymburské těžkými rekvizicemi, vyplenili klášter, z něhož vyhnali mnichy. Císařské skladiště bylo v pruských rukou. Z Nymburka táhli Prusové ke Kolínu, kde však byli 18. června poraženi. O několik dní později už Prusové ve spěchu opouštěli Nymburk ve strachu, aby je nestihla císařská

---

⁷⁵ KOŽÍŠEK, Karel, et al.. Poděbradsko. *Obráz minulosti a přítomnosti. Místopis okresu nymburského*. II. Nymburk 1912, Brno 2014. Str. 682, 688.

⁷⁶ Tamtéž, str. 691 - 692

armáda, která zvítězila v bitvě u Kolína. Po těchto událostech se ale už další válečné operace Nymburku vyhnuly.⁷⁷

4.3.1. Hospodářské a politické reformy

Po válečných útrapách, začali obyvatelé znovu volněji žít. Císařovna Marie Terezie a její syn pozdější císař Josef II., se snažili zahájit rozvoj země pomocí mnoha reforem hospodářských, společenských, soudních i politických. Reforma, která byla jednou z nejdůležitějších, byla podle svého tvůrce pojmenována Raabova (podle Františka Antonína Raaba), který svým zásahem rozdrobil velká hospodářství a poplužní dvory na menší emfyteutická hospodářství. Dle Raabovy reformy byla nabízena půda především těm, kteří na pozemcích dlouhodobě v nájmu hospodařili. Měli za povinnost odvádět městu alespoň po dobu 10 let určitou částku, a po 10 letech buď platili naturálně, nebo peněženě.⁷⁸ V blízkém okolí Nymburka vznikla na ostrově Bobnického rybníka osada Kovansko, kam přišli přistěhovalí Němci z Pruského Slezska.⁷⁹ Městská rada na základě Raabova systému postupně rozprodávala svůj zbylý majetek, který ještě mělo. Prodány byly mlýny, většina ze 4 obecních dvorů, stejně tak pozemky dominikální.

Josef II. a Marie Terezie způsobili oslabení konšelské moci a úplnou závislost konšelů na placených královských úřednících. Roku 1765 zrušila Marie Terezie právo města soudit ve věcech hrdebních, následně dekret Josefa II. z roku 1783 nařízeno oddělit soudnictví od správy. Od soudců byla požadována větší záruka vzdělání, než kterou se mohli vykázat konšelé (v Nymburce se jím říkalo radní). Radní byli starší a mladší a střídali se v úřadě královského purkmistra. Pravomoc radních byla díky královským patentům velmi oslabena. Rada rozhodovala ve věcech nižšího významu, při zásadnějších věcech bylo zapotřebí souhlasu podkomorského úřadu. Josef II. roku 1780 zakázal přijímat nové členy do dominikánského kláštera, v roce 1789 pak byl klášter zrušen.⁸⁰

---

⁷⁷ KOŽÍŠEK, Karel, et al.. *Poděbradsko. Obraz minulosti a přítomnosti. Místopis okresu nymburského*. II. Nymburk 1912, Brno 2014. Str. 692 - 693.

⁷⁸ Tamtéž, str. 693.

⁷⁹ MIKOLÁŠEK, František. *Staré paměti osad soudního okresu nymburského*. Nymburk, 1901. Str. 340 – 341.

⁸⁰ KOŽÍŠEK, Karel, et al.. *Poděbradsko. Obraz minulosti a přítomnosti. Místopis okresu nymburského*. II. Nymburk 1912, Brno 2014. Str. 695 – 697, 699.

5. 19. století, cesta k proměně

Obdobím od josefínských reforem na konci 18. století až do poloviny 19. Století se odehrával rychlý nástup průmyslové éry do českých zemí. Rok od roku rostl obchod vnitrostátní i zahraniční, tím ale se zvyšoval tlak na dopravní dostupnost přepravovaného zboží.⁸¹

5.1. Nymburk v prvních desetiletích 19. století

V prvních letech 19. století, pokračovala ve městě výstavba nových domů pro obyvatele. Od konce 18. století sídlilo ve městě jízdní vojsko. Vojenský erár upravil několik domů pro potřeby vojska, dále pro výstavbu velelibských kasáren a kasáren na druhé straně Bobnické brány, konírny a stáji bylo zapotřebí stavebního materiálu. Kromě nedostatku materiálu, trápilo město i nedostatek místa, z důvodu opevnění. Hradby, které po mnoha válkách byly poškozeny, se začaly ve velkém bourat, v minulosti pomohly městu od katastrof, v rozvoji města však překážely. Počátkem 19. století z opevnění královského města prakticky nic nezbylo, kromě čtyř bran, které už ale neplnily svoji funkci, město je pronajímalo na sýpky a sklepy.⁸² V roce 1819 do města místo dragounů přesídlil z Brandýsa nad Labem císařsko-královský vojenský remontní hřebčinec pro Čechy, jehož úkolem byl výkup a výcvik koní pro vojenské účely.⁸³ Pozvolný růst města byl patrný, příkladem může být počet domů a obyvatel. V roce 1715 měl 140 domů, v roce 1757 už 182 a v roce 1785 stálo ve městě 263 domů. K roku 1811 už měl Nymburk rovných 300 domů a přes 2 tisíce obyvatel.⁸⁴

Počátku 19. století se nevyhnuly válečné konflikty, zvláště rok 1813, kdy mělo město velké výlohy s ubytováním cizích vojsk, především Rusů. Francouzské zbytky vojsk vracející se vyčerpané z tažení od Ruska domů. Vojáci táhli hojně i přes Čechy. Jako vzpomínka zůstává u obce Kouty na dvoře Šabata, pár kilometrů od Nymburka, kde skonal vynálezce těsnopisu Jean Coulon de Thévenot, pohřben byl v nedalekých

---

⁸¹ HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. D. 1., A-G. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-042-X. str. 23.

⁸² KOŽÍŠEK, Karel, et al.. *Poděbradsko. Obraz minulosti a přítomnosti. Místopis okresu nymburského*. II. Nymburk 1912, Brno 2014. Str. 697.

⁸³ PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009*. Str. 181.

⁸⁴ FOJTÍK, Pavel. *Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku*. 2001. Str. 31.

Úmyslovicích.⁸⁵ Kromě problémů finančních při pokrývání obživy vojsk, však větších škod v městě samotném nebylo, v jeho okolí se neválčilo. Velkou zkázou ale pro Nymburské byly přírodní živly. Často se opakovaly povodně, daleko větším problémem ale se ukázaly požáry. V letech 1817 až 1837 ve městě hořelo dvaadvacetkrát. Nejzhooubnější požár se ve městě odehrál v noci z 13. do rána 14. května. Při tomto požáru shořelo 82 domů i se stodolami, zanikla také nekrásnější z bran, tedy Zálabská i s hodinami, ale i radnice s věží. Oheň zničil starobylý charakter města. Jako jedny z mála, zůstaly děkanský a bývalý klášterní kostel. Dále hradby, kdysi pýcha města těžce chátraly, město neinvestovalo do jejich oprav.⁸⁶

Po staletích přes město vedla stará slezská silnice, což vedlo k oživení města, jako zastávky při obchodní trase. V letech 1820 – 1822 byla vystavěna jiná císařská silnice z Prahy do Hradce Králové. Tato nová silnice vedla přes blízké Poděbrady, trasa přes Nymburk prakticky zanikla. Nymburk zůstal deset let bez silničního spojení, než se na počátku třicátých postavila císařská silnice z Kolína do Mladé Boleslavi přes Nymburk.⁸⁷ Nymburk se postupně stával městem čím dál méně významným, absence obchodních tras měla za následek kromě jiného to, že nedocházelo k rozvoji manufakturní výroby, jako v jiných částech Čech, většina místních se živila zemědělstvím. Bohatí měšťané daleko více investovali do okolní půdy, skupovali pozemky za hradbami, kde stavěli svoje zemědělské usedlosti, zakládali nová pole, pastviny a sady. Až polovina měšťanů vlastnila polnosti.⁸⁸

5.2. Změny ve společnosti v polovině 19. století

Neúspěchy revolučních snah z roku 1848 neznamenal přerušování přeměny staré společnosti, stojící dosud na feudálních základech, ve společnost novou. V roce 1849 začalo platit obecní nařízení, kdy si opět Nymburk mohl volit svoje představitele. Zrušení poddanství a patrimoniální správy mělo za následek celkovou reformu soudní i státní správy.⁸⁹ Dne 15. Ledna 1850 bylo zřízeno v Čechách sedm krajských vlád jako nové politické úřady druhé instance. V první instanci byla zřízena okresní hejtmanství s působností pro obvody politických okresů, rozdělených obvykle na dva nebo i více

---

⁸⁵ PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009*. Str. 185.

⁸⁶ ZAPP, Karel Vladislav. *Nymburk, královské město nad Labem* str. 349.

⁸⁷ Tamtéž, str. 349.

⁸⁸ FOJTÍK, Pavel. *Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku*, 2001. Str. 32.

⁸⁹ Tamtéž, str. 77.

soudních okresů. Snahou mnohých měst bylo získat sídlo okresního soudu, neboť dané město se stalo prestižnějším. Zřízení okresního soudu bylo předpokladem pro vznik okresního hejtmanství. Poděbrady i Nymburk, dvě města si navzájem konkurovala v tom, které získá sídlo okresního soudu a potažmo i hejtmanství, též nazývané podkrajský úřad. Konkurence skončila pro obě města nerozhodně, obě se stala sídlem okresního soudu, ale ne na dlouho. Při další reorganizaci v roce 1868 Nymburk prohrál s Poděbrady, které po staletí stály spíše ve stínu královského města. Minimálně od počátku 19. století hospodářsky Poděbrady nad Nymburkem měly jasně navrch a v těchto časech měly i co do důležitosti politické. Nymburský soudní okres byl včleněn do poděbradského politického okresu.⁹⁰

Hospodářská politika Bachovy vlády výrazně vedla k rozmachu císařství. Právě reformy v padesátých letech vedly ke konci mnohdy zastaralých cechovních omezení. Významným krokem bylo prosazení nového živnostenského řádu, který vstoupil v platnost od 1. června 1860. Umožňoval vykonávat prakticky jakoukoliv hospodářskou činnost, množit zisk a spojovat různá odvětví.⁹¹ Rady královských měst držely v rukou monopol, díky němuž mohly regulovat chod městského hospodářství. Pomocí reformy došlo k definitivnímu prolomení ochrany městských trhů a levné poddanské zboží zaplavilo městské trhy.⁹² Trhy vlévaly do města život a ruch. Do Nymburka přijížděli formané až z Podkrkonoší aby zde nakoupili především kroupy, mouku, jáhly, čočku a hrách. Tyto plodiny byly vyhlášené jako nejlepší. Krupařů bývalo ve městě hned dvanáct. Kromě nich mělo město mnoho dalších drobných řemeslníků a živností, které umožňovaly jejich majitelům skromné živobytí, většina jich ještě také měla drobné hospodářství.⁹³ Pro živnostníky měly velký význam trhy a jarmarky. Pravidelně se v Nymburce konaly ve čtvrtek trhy. Další a velkou událostí byly výroční trhy (jarmarky), při současně konaných trzích na dobytek a koně bylo ve městě velmi rušno a živo. Trhy na dobytek a koně se konaly každý v jiné ulici, kde se nedalo ani projít, byly proslaveny v širokém okolí. Proti odstranění dobytčích a koňských trhů z města se stavěli řemeslníci a živnostníci, protože přicházeli o výdělek. Na náměstí stávaly

---

⁹⁰ FORST, František, Václav TUMPACH a Adolf NĚMEČEK. *Okresní archiv v Nymburce: městské archivy v Lysé nad Labem a v Sadské : průvodce po fondech a sbírkách*. Praha: KNV, 1958. Průvodce po okresních a městských archívech pražského kraje. Str. 21 – 24.

⁹¹ FOJTÍK, Pavel. *Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku*. 2001. Str. 78.

⁹² PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009*. Str. 192.

⁹³ KORÍNEK, Václav. *Jak bývalo v Nymburce: historie i vyprávění*. 2012. str. 78.

jarmareční boudy. Ke koloritu trhů patřili i lidoví zpěváci, kteří zpívali o různých mordech často s doprovodem tahací harmoniky.⁹⁴ Ze vzpomínek Otakara Rykra: „*Pro lepší pochopení ukazovali hůlkou na řadu obrazů, znázorňující jednotlivé krvavé výjevy z opěvovaných vražd.... Zpěvy byly reklamou pro jarmareční písně, prodávané po dvou krejcarech a hojně pro srdcervoucí obsah kupované. Nyní jsou vzpomenuté písničky velmi hledané pro muzeální účely jako lidová poezie.*“⁹⁵

Změny tak zásadního významu přispěly k tomu, že se monarchie a zvláště Čechy staly její nejprůmyslovější částí. V prvních letech po reformách v samotném Nymburce nebyl příliš rozvoj znát. Kolem roku 1850 měl Nymburk kolem 300 domů, v nichž žilo asi dva tisíce obyvatel, město tak zdaleka nedosahovalo své slávy z doby předbělohorské. Nic nenasvědčovalo tomu, že by se Nymburk dočkal svého někdejšího rozvoje a slávy, ale díky průmyslu se vše brzy změnilo.⁹⁶

5.2.1. Kultura ve městě

Na reformy v politické a ekonomické rovině bezpochyby měly vliv i změny, které se staly i v rovině kulturní. Do popředí se čím dál více dostávala otázka po národní svébytnosti. Pro Nymburk zajímavou kapitolou je, že od června 1848 do února 1850 zde bydlela Božena Němcová s celou svoji rodinou. Její manžel Josef Němec zde získal místo na finanční správě. Svoje zkušenosti s měšťany z Nymburka sepsala do satirické povídky Kávová společnost. Popsala v ní povrchní společnost maloměšťáků a klevetných paniček, Nymburští tak v očích Němcové rozhodně nejsou pozitivně vykresleni. Božena Němcová si ale i v Nymburce našla několik blízkých přátel, na které často vzpomínala v dopisech.⁹⁷ O necelých jedenáct let později zavítal do Nymburka významný spisovatel a novinář Jan Neruda. Svou návštěvu zaznamenal jako článek v časopise Čas číslo 202 z 25. srpna 1861. Ve městě se mu líbilo, byť pivo ve fejetonu pohaněl. Jako jeden z prvních upozornil na rozkvět města, ještě než do něj přijela první lokomotiva. Líbila se mu nymburská děvčata, že jsou hezká a mluví krásnou češtinou. Obdiv si vysloužil i zdejší divadelní ochotnický spolek a jeho režisér i herec zároveň Ludvík Rubinger. V roce 1862 zavítal do města Bedřich Smetana, který zde pořádal

⁹⁴ RYKR, Otakar. *Vzpomínám na Nymburk*. 1947. Nymburk: vlastním nákladem. Str. 12 – 13.

⁹⁵ RYKR, Otakar. *Vzpomínám na Nymburk*. 1947. str. 13.

⁹⁶ PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009*. str. 192.

⁹⁷ KORÍNEK, Václav. *Jak bývalo v Nymburce: historie i vyprávění*. str. 53.

koncert. V sedmdesátých a osmdesátých letech navštívil město ještě několikrát, neměl to daleko, protože svá poslední léta trávil v nedaleké jabkenické myslivně.⁹⁸

Ve druhé polovině 19. století vzniká mnoho spolků. Lidé se začínají organizovat dle svých zájmů, pro toto období je charakteristický bohatý spolkový život. Královské město nebylo výjimkou v zakládání spolků. Prvním bylo založení divadelního ochotnického spolku Hálek v roce 1860. Hlavním organizátorem a zakladatelem divadelního spolku byl Ludvík Rubinger, významná nymburská postava, která se přátelila i s manželem Boženy Němcové, Josefem. Položil též základ stálému stánku pro divadlo. Ochotníci si upravili širokou chodbu v prvním poschodí v klášterní budově. Jako první představení si ochotníci připravili Divotvorný klobouk od V. K. Klicpery.⁹⁹ Brzy po spolku Hálek vznikl pěvecký spolek Hlahol, který se proslavil i za hranicemi Nymburka. Předsedou Hlaholu byl ředitel cukrovaru Hanuš Karlík. Úspěchu však může pěvecký spolek děkovat především Františku Symonovi, který byl zároveň ředitelem kůru, učitel a sbormistr. Další kulturní spolek byla Literární beseda. V roce 1872 vznikl dále Ženský čtenářský spolek Lada, starající se o vzdělávání díky bohaté knihovně.¹⁰⁰

Další spolek, který ale přímo nevznikl v Nymburce, ale vznikla zde místní odbočka, byl Sokol v roce 1868. Na konci téhož roku měl Sokol již 122 členů. Venkovní cvičiště měli na klášterním dvoře, zimní se postupně střídaly různé salonky po hospodách. Při prvním sletu, nazývaném též všesokolskou slavností 18. června 1882, bylo předáno od nymburské jednoty Miroslavu Tyršovi, zakladateli tělovýchovné jednoty, diplom čestného členství. Příjmy jednoty plynuly z příspěvků členů, darů, jejich dobrovolných daní, podpor jednotlivců, koncertů i tanečních zábav. Do konce 19. století se Sokolové museli spokojit pouze s omezenými prostorami zimní tělocvičny, která však nevyhovovala, především kvůli prostoru. Založili fond na pro postavení tělocvičny, později i přímo družstvo na její výstavbu. Anonymní soutěž na výstavbu nové budovy vyhrál pražský architekt J. Žák a stavitelem se stal místní architekt Emil Pruckner. Po velmi krátké době, byla nová budova Sokola postavena na místě zbořeného domu a 4. září 1898 slavnostně otevřena.¹⁰¹

---

⁹⁸ PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009.* str. 196 – 198.

⁹⁹ KOŘÍNEK, Václav. *Jak bývalo v Nymburce: historie i vyprávění.* 2012. str. 59 – 60.

¹⁰⁰ RYKR, Otakar. *Vzpomínám na Nymburk.* 1947. str. 17.

¹⁰¹ KOŘÍNEK, Václav. *Jak bývalo v Nymburce: historie i vyprávění.* 2012 str. 86 – 87.

5.3. Průmysl

5.3.1. Pivovarnictví II

Jedno z mála odvětví, které mělo od založení své místo ve městě a udrželo si jej i v době průmyslového rozkvětu. Po válkách, především té třicetileté však stejně, jako všechno ostatní ve městě i pivovarnictví těžce skomíralo, zůstal pouze jeden činný pivovar. Důležitou událostí pro pivovarnictví bylo ustanovení Institutu společnosti váreční v roce 1743. Brzy se Institut ukázal nevýhodným pro právovárečným, neboť se museli dělit o zisky s měšťany, kteří neměli várečné právo. Dělili se proto, že zřizovatelem Institutu byla obec. 1. ledna 1785 vznikl měšťanský pivovar, jehož funkci řídil Měšťanský výbor právovárečný, jenž volil nájemce a sládku. Pivovar fungoval pod různými nájemníky, bez výraznějších výkyvů, ale i výraznějších úspěchů. Množily se stížnosti na nymburské pivo, protože nebylo chutné. V polovině 19. století byl pivovar již výrazně zastaralý. V roce 1881 pod novým nájemcem se dočkal modernizace. Z pivovaru se ročně vytáčelo až sedm tisíc hektolitrů piva ročně, oproti předchozím dvěma tisícům piva, které už mělo daleko lepší chuť.

Od 70. let Nymburk zažíval rozkvět nejen v rámci nových průmyslových odvětví, ale i příchodu nových obyvatel. Trh přinášel nové příležitosti a především rostoucí obyvatelstvo nové potenciální konzumenty piva. Starý pivovar, byť prošel v minulých letech rekonstrukcí, již nevyhovoval. Jednalo se o měšťanský pivovar nacházející se v centru města, prakticky bez možnosti rozšíření výrobní kapacity. Výstavba nového pivovaru se ukázala jako nevyhnutelnou, pokud se chtělo v Nymburce vaření piva udržet, konkurence nezhálela. Okolní pivovary v Poděbradech nebo Dymokurech prošly modernizací a dodávaly do Nymburka kvalitní pivo. Rozhodující osobou pro výstavbu nového pivovaru se stal ředitel místního cukrovaru ing. Hanuš Karlík s podporou místního advokáta a politika JUDr. Václava Krounského. Díky jejich přičinění vznikla v roce 1895 společnost s ručením omezením. Nová firma ihned začala vypisovat podíly a akcie, z takto získaných prostředků se ještě na jaře téhož roku začalo s výstavbou, nejprve sladovny. V letech 1897 až 1898 byla postavena budova pivovaru, který byl slavnostně otevřen dne 19. března 1898. Do konce roku vystavil nový pivovar 17 780 hektolitrů piva. Zařízení pivovaru patřilo na svou dobu ke špičkové úrovni, energetický pohon podniku zajišťovala pára, což zajišťovalo vysokou produktivitu výroby. Nový pivovar byl postaven stranou od historické zástavby, na druhé straně

Labe, na místě zvaném Zálabí.¹⁰² Starý pivovar byl poté zavřen, později jeho objekty prodány. Nový pivovar se stal dominantou města, stal se jedním ze symbolů nového, průmyslového Nymburka. Díky novému pivovaru zůstala tradice vaření piva v Nymburce zachována, pne se s městem od jeho založení a pokračuje i do následujícího 20. století.

5.3.2. Cukrovar

Vznik cukrovarnického průmyslu je spjat s počátkem 19. století po blokadě Napoleona, kdy se hledala náhrada za třtinový cukr, který se kvůli blokadě nemohl dovážet. V počátcích se výrobě příliš nedařilo, přicházely krize a mnohé cukrovary brzy po vzniku zase zanikly. Po zlepšení výrobních podmínek a zlepšení pěstování cukrovky, především ve třicátých letech bylo vybudováno přes třicet nových cukrovarů v Čechách. Po roce 1860 jsou již české země plně soběstačné při výrobě cukru. Cukrovarnictví se stalo významným průmyslovým odvětvím a vývozním artiklem. V období 1868 – 1873 bylo založeno přes 80 cukrovarů.¹⁰³ V této poslední vlně zakládání cukrovarů, vznikl i v Nymburce cukrovar. V okolí Nymburka již stálo několik cukrovarů, třeba v Sadské či Pečkách. Okolní půda byla velmi vhodná pro pěstování řepy cukrovky. Místní rolníci nejdříve dodávali řepu cukrovarům v okolí. Koncem šedesátých let začal pracovat přípravný výbor k založení cukrovaru. Upisování nových akcií však vážlo, sedláci neměli dostatek důvěry k nově vznikajícímu podniku. Několik stovek akcií budoucího cukrovaru koupil kníže Thurn Taxis z Loučeně. Ještě v témže roce, tedy v roce 1869, se započalo s výstavbou. Továrna byla dokončena v roce 1870, celkové náklady se vyšplhaly na 490 332 zlatých. Hospodářský výsledek první sezony nedopadl dobře, na svoji funkci rezignoval ředitel, ale i kníže Thurn Taxis, který svoje akcie prodal. Dalším předsedou akciové společnosti se stal na dalšího půl století Karel Kulich. Do roku 1880 cukrovar nebyl prosperujícím podnikem. Problémy souvisely například s nekvalitním semenem řepy, špatnou jakostí dodávané plodiny, dále to byly i ekonomické otázky. Velká část podílníků prodala své akcie, cukrovar se tím dostal z rukou rolníků do rukou kapitalistů.¹⁰⁴

---

¹⁰² JÁKL, Pavel. *Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska. I. díl, Střední Čechy*. Praha: Libri, 2004. str. 205 – 206.

¹⁰³ HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. D. 1., A-G*. Praha: Libri, 2002. Str. 214.

¹⁰⁴ FOJTÍK, Pavel. *Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku*. 2001. str. 69 – 70.

Zlomem pro zdejší cukrovar se stal rok 1881 a příchod klíčové osoby ing. Hanuše Karlíka. Od počátku začal realizovat a modernizovat závod. Zaváděl nové metody výroby na základě svých předešlých působení v jiných podnicích. Zřídil elektrické osvětlení v roce 1882. Karlík pozval do Nymburka ing. Františka Křižíka, aby ve varní a difuzní síni instaloval osvětlení pomocí obloukových lamp. Karlíkova nejznámější technická úprava spočívala v zavedení čištění cukrové šťávy trojnásobnou saturací. Díky vedení Hanuše Karlíka vznikl v Nymburce moderní a špičkový cukrovar. Překonal i rok 1885, kdy mnoho okolních cukrovarů zkrachovalo nebo změnilo majitele, byla zrušena povinná dodávka řepy na akcie, jelikož jich většinu drželi kapitalisté. V devadesátých letech sílily snahy rolníků, o získání cukrovaru do vlastních rukou, ovšem v této době postihla cukrovarnictví další krize. Po konkrétní nabídce rolníkům, ale zůstala nevyšlyšena.¹⁰⁵ Cukrovar se stal chloubou města, nejen jako prosperující podnik, ale i svou dominantou, dvěma komíny stojícími těsně vedle sebe.

Z Hanuše Karlíka se stala postupem doby významná a vážená osobnost města. Vybuodoval špičkové cukrovarnické pracoviště, kam jezdily návštěvy i z cizích zemí.¹⁰⁶ Velký problém, se kterým se od počátku potýkal, byla absence kvalitních cest v okolí. Přeprava řepy se stávala nesnadnou zvláště, když více přšelo. Nymburk nedostatečnou infrastrukturou nebyl připraven na průmyslový věk. Karlíkovi nezbývalo než podporovat výstavbu okresních silnic. Cukrovar téměř svým nákladem vystavěl okresní silnici hořátevsko-nymburskou, na silnici nymbursko-bobnickou věnoval zdarma své pozemky. Vlastním nákladem vystavěl silnici kolem cukrovaru, spojující okresní silnici šlotavskou se silnicí od nádraží do města, na své náklady podnik vydláždil žulovými kostkami a opřel kvádrovým tarasem valské silnici vedoucí k cukrovaru.¹⁰⁷ Hanuš Karlík byl roku 1900 dokonce pozván ke slavnostnímu zahájení světové výstavy v Paříži.¹⁰⁸

5.4. Počátky železnice v Rakouském mocnářství

Ve třicátých letech 19. století se začala budovat parostrojní železnice. Návrh počítal nejdříve s výstavbou trati od Vídně směrem na sever k ostravským uhelným a

---

¹⁰⁵ FOJTÍK, Pavel. *Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku*. 2001. Str. 70 – 71.

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 71.

¹⁰⁷ KARLÍK, Hanuš. *Paměti dra Hanuše Karlíka*. Praha: [Ústřední spolek československého průmyslu cukrovarnického], 1927. Str. 74 – 76.

¹⁰⁸ FOJTÍK, Pavel. *Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku*. 2001. Str. 71.

haličským solným dolům. Výstavba trati se ukázala jako finančně nesmírně náročnou záležitostí. Jen výstavbou prvního úseku z Vídně do Brna se téměř utratilo 8 milionů zlatých, což bylo dvojnásobné navýšení rozpočtu oproti původnímu záměru. Problémy s financováním se promítly i v délce stavební činnosti. Teprve v roce 1847 bylo dosaženo Ostravy a Severní dráha císaře Ferdinanda byla napojena na pruský železniční systém a systém rakouských státních drah. Hotová dráha byla až v roce 1858 v Krakově. Soukromý kapitál se ukázal při financování takto náročných staveb jako nedostatečný. První tratě stát směřoval na strategicky významné lokality, především s ekonomickým zájmem. V polovině 19. století bylo české území protkáno tratěmi mezi Vídní, Břeclaví a Bohumínem, mezi Břeclaví a Brnem, která byla slavnostně otevřena 7. července 1839, jako první parostrojní trať na našem území, dále mezi Přerovem a Olomoucí. Na tuto Severní dráhu císaře Ferdinanda byla v Olomouci v roce 1845 napojena Severní státní dráha, která vedla do Prahy, později byla prodloužena do Podmokel a k saské hranici.¹⁰⁹

V padesátých letech, jak rostl objem finančních prostředků do budování železnice, chyběly státu peníze v jiných odvětvích. Rostla i vnější zadluženost Rakouska-Uherska, která pramenila mimo jiné z nákladných modernizací správy. Stát změnil svoji dosavadní strategii a v letech 1854-55 nepokračoval v dosavadní státní železniční politiky. Stát tedy upustil od systému státní železniční výstavby a státem organizovaného provozu a zavedl systém soukromých drah. V srpnu 1854 byl vydán nový koncesní zákon, který prodlužoval platnost železničních koncesí z 50 na 90 let, pro důležité tratě vytvářel státní garance minimální zúročení vloženého kapitálu. Tyto kroky dopomohly k tomu, že většina do té doby státních drah přešla do soukromých rukou. Mezi lety 1855-65 bylo v českých zemích zprovozněno 11 tratí, z nichž bylo 7 uhelných a i u zbylých tratí převažoval transport uhlí největší objem na těchto tratích. Největší rozmach železničního podnikání nastal po roce 1866.¹¹⁰

5.4.1. Rakouská severozápadní společnost

Hospodářská krize, prohraná válka s Pruskem, znamenaly přehodnocení zájmů mocnářství, zároveň podpora akciového podnikání a státních garancí vedly k položení mnoha kilometrů nových kolejí. České země prosazovaly další tratě na svém území,

---

¹⁰⁹ HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. D. 1., A-G*. Praha: Libri, 2002. str. 25 – 27.

¹¹⁰ Tamtéž, str. 27 – 28.

především chtěly protnout tratí zemědělské a průmyslové oblasti. Společnost státní dráhy (StEG) chtěla propojit své tratě, jež získala v Čechách a na Moravě s hlavním městem Vídní. Společnost státní dráhy byla ve sporu s koncesí Severní dráhy císaře Ferdinanda. Soud, který tento spor měl vyřešit, se zdráhal rozhodnout, nakonec tento spor vyhrála třetí strana - Jihoseveroněmecká spojovací dráha (SNDVB). Dne 8. Zář 1868 obdržela Jihoseveroněmecká spojovací dráha společně s podporovateli jako byl například kníže Thurn-Taxis koncesi k výstavbě souboru tratí. Kromě hlavní tratě z Mladé Boleslavi do Vídně, dostala koncesi i na vedlejší trať z Německého Brodu do Pardubic. Posledním bodem na seznamu byly odbočné trati, byla udělena koncese na odbočnou trať v linii Kolín – Mladá Boleslav do Poříčí u Trutnova. Důležitým uzlem na této trati byl Velký Osek. Společnost SNDVB a její spolukoncesionáři pojmenovali novou firmu, jako Císařskokrálovská výhradní rakouská severozápadní dráha, názvem se zakrylo různost garančních a koncesních podmínek, které však znemožnily SNDVB přímo převzít tratě.¹¹¹ V roce 1869 vznikla Rakouská severozápadní společnost, zkráceně ÖNWB podle německého Österreichische Nordwest Bahn, byla dceřinou společností SNDVB, Do čela společnosti se postavil inženýr Vilém Hellwag, v té době již věhlasný stavitel. Hlavní zájem ÖNWB bylo vybudovat tratě v Čechách. Na základě podpory Českého sněmu i dalších českých institucí získala SNDVB společně s dceřinými společnostmi koncesi k výstavbě tratí. Kapitál byl získán na základě vydání akcií a obligací. Obě společnosti vytvořily společné technické zázemí obou drah, ekonomicky zůstaly ale odděleny. Různé společnosti měly zájem na výstavbu tratí. Nejlepší nabídku však dala ÖNWB, jelikož navrhla postavit trať, bez záruky státu.¹¹²

5.4.2. Budování dráhy v Nymburce

Úkol řídit práce dostal slavný stavební inženýr Vilém Hellwag, který měl za sebou evropské vysokohorské tratě v Alpách. Hellwag byl nadaným stavitelem a jak se ukázalo i s mimořádným citem pro potřeby železniční dopravní politiky do budoucna. Pro něho novým úkolem byl stavba tratí v rovině, která se kolem Nymburka rozkládá. V roce 1869 za vojenskou kovárnu na bobnickém průhoně byl položen základní kámen na stavbu nádražní budovy a prvního výkopu tratě z Kolína do Mladé Boleslavi.

---

¹¹¹ SCHREIER, Pavel. *Zrození železnic v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Baset, 2004. Str. 21 – 22.

¹¹² STRNAD, Jiří a kol. *120 let Nymburk - Lysá n/L - Praha. 120 let Lokomotivní depo Nymburk*. VTK - KPŽ při MKS Nymburk, 1993. str. 2 – 4.

Současně se staniční budovou se stavěli i dva strážní domky u krajních železničních výměn se skladištěm materiálu na velelibské straně. Padesát metrů od hlavní budovy, směrem k Poděbradům se stavěla restaurace a o kus dál vodárna, ještě dál směrem k Poděbradům byla výměna na cukrovarskou vlečku, čímž si cukrovar zajistil dovoz komodity. Samotná stanice měla tři koleje, na staniční byl nápis: Nymburg = Nymburk. Již 27. října 1870 byl zahájen provoz tratě od Kolína do Mladé Boleslavi. Počínaje dnem zahájení provozu jezdilo denně několik pravidelných vlaků. Trať z Nymburka neměla směřovat jen do Kolína a Mladé Boleslavi, ale brzy se začala budovat i směr na Lysou nad Labem do Prahy.¹¹³ Do Prahy se z Nymburka dalo svézt poprvé 4. října 1873. Při jejím zahájení se sešly početné zástupy lidí po celé trati. Mezi Nymburkem a Prahou jezdily čtyři dvojice vlaků, od ledna 1874 pět párů, jízdní doba činila necelé dvě hodiny. Vlaky dále pokračovaly přes Hradec Králové až do Lichkova. V Nymburce byly přípoje do Vídně a Děčína.¹¹⁴ Po zprovoznění trati se začalo uvažovat o přípoje z Velelib, kde končila trať od Jičína. Další směr železnice z Nymburka měl být spojkou s olomoucko-pražskou tratí, přes Hořátev a Salskou do Poříčan. Tato trať byla budována v letech 1881 – 1883 a ústila na nádraží Nymburk město, až v devadesátých letech byla trať prodloužena až na hlavní nádraží v Nymburce.¹¹⁵ Růst počtu vlaků, vagonů a vůbec personálu pro provoz železnice, znamenal i potřebu vybudovat pro ně vhodné zázemí. Bylo rozhodnuto o vybudování výtopny a lokomotivního depa. Původně se uvažovalo, že depo, výtopna, ale i dopravní inspektorát a významný železniční uzel bude v Poděbradech. To se však nezamlouvalo představitelům města a zámožným měšťanům, jelikož viděli v železnici potenciální konkurenci. Pro Nymburk rozhodlo především to, že představitelé města podporovali snahy o vybudování trati, například nechali dráze za nízkou cenu pozemky pro výstavbu. Stavba výtopny začala v roce 1872. Její vybavení se skládalo z nezbytných součástí pro provoz, vodárny, popelové a odkalovací jámy, uhelných zásobníků, vodního jeřábu, rotundy pro stání s dvanáctimetrovou točnou a ze skladiště pro materiál. Výtopna zahájila svůj provoz dne 29. 9. 1873, v počátku disponovala 8 lokomotivami. Začátkem roku 1874 už disponovala 30 stroji. Výtopna sloužila k přípravě lokomotiv na jízdu, dále její

---

¹¹³ KOŘÍNEK, Václav. *Jak bývalo v Nymburce: historie i vyprávění*. 2012 str. 133 – 135.

¹¹⁴ STRNAD, Jiří a kol. *120 let Nymburk - Lysá n/L - Praha. 120 let Lokomotivní depo Nymburk*. 1993. str. 9.

¹¹⁵ PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009* str. 211.

pracovníci odstraňovali drobné závady na strojích. Již po udělení koncese na stavbu trati, navrhoval ing. Hellwag vybudování dílen na opravu železničních vozů, situovanou do Nymburka. Tímto rozhodnutím byla zastavena stavba dílen v nedalekém Velkém Oseku. Dílny vznikaly v Nymburce v letech 1873 – 1874, od počátku zaměstnávaly na 170 dělníků.¹¹⁶

5.4.3. Kolonie

Železnice znamenala pro město příliv nových obyvatel, se kterým se Nymburk nedokázal vypořádat. Nádraží, dílny, depo, vlakový personál znamenaly stovky nových pracovních míst. Samotné řešení nedostatku obytných prostor pro železničáře se stalo bezesporu nejambicióznějším projektem související se železnicí v Nymburce. Dráha se rozhodla sama postarat o problémy s ubytováním pro své zaměstnance. Využila k tomu peníze z penzijního fondu svých zaměstnanců, do něhož také přispívala sama dráha. Fond měl poměrně značné prostředky, neboť u nově budované dráhy ještě nebylo mnoho lidí důchodového věku. Záměrem bylo vybudovat kolonii, jinými slovy zahradní město, první v Čechách. Jako vhodné místo se ukázal prostor před nádražím směrem k Bobnické bráně, nádraží stálo mimo město. Kolonie vznikla dle plánů architekta Camilla Sitteho za pomoci Karla Schlimpa, původně byla plánovaná mnohem větší, ale z důvodu nedostatku financí se vybuďovala ve skromnějších rozměrech.¹¹⁷ Souhrnem bylo postaveno během pěti let postaveno 30 budov v 10 různých účelových variantách. Rozmístění domů, pro různé zaměstnance svědčí o propracovaném urbanistickém plánu architektů. V jednoposchodových činžovních domech bydlel jízdní personál, dále bylo realizováno 17 malých dělnických domů, každý pro 4 menší rodiny dílenských zaměstnanců. Velké jednoposchodové bytové domy o 8 bytech, určené pro turnusové zaměstnance, otočené na opačnou stranu od provozu trati, aby měli dostatečný klid na odpočinek před službou. Zvlášť bydleli díleňští řemeslníci, odtud vychází i názvy zdejších ulic: lakýrnická, dílenská i zámečnická. Celková kapacita byla přes 200 bytů, z nichž každý měl výhled do zeleně zahrad či parku. Právě stromy a zeleň byla pro Kolonii hlavní podmínkou projektantů. Hlavní promenádní park spojoval svým širokým inspektorským pásem inspektorské domy s budovou Dopravního inspektorátu Rakouské severozápadní dráhy, která vévodila celé Kolonii, její průčelí směřovalo k dílnám,

---

¹¹⁶ FOJTÍK, Pavel. *Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku*. 2001. Str. 118, 122.

¹¹⁷ RYKR, Otakar. *Vzpomínám na Nymburk*. 1947. Str. 91.

výtopně a celému nádražnímu kolejišti. Po vybudování Kolonie byl přeložen do Nymburka provozní inspektorát z Kolína a část ředitelství z Vídně tzv. vozová kontrola. Výstavními domy celé Kolonie byly inspektorské domy. Šlo o 5 úřednických jednoposchodových domů s individuálním vybavením. Nesou výrazné znaky železniční architektury Camilla Sitteho se střízlivými lomenicemi ve vysokých sedlovitých břidlicích a bohatou řezbářskou dekorací.¹¹⁸ Obydlí samotných zaměstnanců dráhy byla na tehdejší bytové poměry velmi slušná. Od počátku byly v některých bytech vestavěné skříně do zdí, za nájem se platily nízké částky. Každému byla přidělena alespoň malá zahrádka s nejméně dvěma ovocnými stromy. O pořádek se staral zvláštní dozorce, o osvětlování a zavírání domů ponocní.¹¹⁹ Mělo jít o město ve městě, naprosto nezávislé na Nymburku, co se vybavenosti týče, nacházela se zde budova společné prádelny, vlastní konzum, hospoda, později i škola. Kolonie byla unikátním experimentem svého druhu, dráha si plně uvědomovala, že může být nástrojem upevňování moci zdejších drážních úřadů. Snahou dráhy bylo, aby se železniční Kolonie stala samostatnou osadou se všemi právy a výsadami. Vznikají tak první konflikty mezi městem a dráhou, které se v dalších letech rozšiřovaly o další témata.¹²⁰

Budovou, kam pravidelně směřovala většina obyvatel kolonie, byl místní konzum, jehož oficiální název byl „Lebensmittelmagazin für Bedienstete der ONWB,“ šlo o filiálku hlavního vídeňského závodu velkoobchodu potravin. Podnikatelem byla dráha, tedy její akcionáři. Možné zde bylo sehnat nejrůznější zboží, nejenom potraviny, ale i uhlí a dřevo a to levněji. Jednalo se o velký podnik, který zásoboval zaměstnance tratě všemi životními potřebami, využívající výhod volné přepravy zboží. Z poskytovaného úvěru zaměstnancům drah mu nehrozilo žádné ztráty, protože dlužné peníze se jednoduše odpočítaly při výplatách ve prospěch konzumu. Je celkem logické, že brzy po otevření chodili do konzumu prakticky všichni lidé, žijí ve zdejší kolonii, protože zde sehnali prakticky vše, co potřebovali. Snadným poskytováním úvěru si konzum zavázal mnoho lidí, kteří snadno uvízli v dluhové pasti, po skromné výplatě se obraceli opět na konzum a žili na dluh. Veškeré získané peníze, stržené z výplat zákazníků, byly odesílány do centrály do Vídně, aniž by z toho mělo město prospěch ve

---

¹¹⁸ HENDRYCH, Stanislav a kol. *Poříčany-Nymburk-Jičín. Nymburská železniční kolonie*. Nymburk : Kulturní dům železničářů, 1982. Str. 60 – 61.

¹¹⁹ RYKR, Otakar. *Vzpomínám na Nymburk*. 1947. Str. 92.

¹²⁰ HENDRYCH, Stanislav a kol. *Poříčany-Nymburk-Jičín. Nymburská železniční kolonie*. 1982. str. 61

formě určitého podílu. Podniku takového rozsahu, se zbožím všeho možného a snadno dostupného, nemohli místní obchodníci a živnostníci jen těžko konkurovat. Konzum tak byl pro ně těžká konkurence. Jakékoliv stížnosti však přicházely naprázdno, neboť držitelé akcií měli větší vliv s vlivem přímo do Vídně.¹²¹

5.4.4. Železnice: konflikty národnostní i sociální

Dráhy se budovaly velice rychlým tempem. Tempo si vyžadovalo mnoho pracovníků, které stavby potřebovaly, nejen na železnici, ale i třeba cukrovar, pomáhalo v zemědělském Nymburce snižovat nezaměstnanost, když mnoho místních pomáhalo na stavbách. Obyvatelé Nymburka ale zdaleka nestačili pokrýt poptávku po dělnících. Do města a okolí přicházelo mnoho lidí, často velmi chudých za přivýdělkem. Mezi jinými hojně chodili Italové, pracující jako kameníci, přicházeli se svými vozíky taženými oslíky. Organizace stavby byla špatná, dělníkům se dostával jen zlomek z částky, svůj podíl na zisku získávali podnikatelé i partáci. Podnikatel pronajímal část objektu jiným podnikatelům a ti partákům. Každý z nich musel nutně vykazovat zisk, dostávali dělníci mzdu, jenž sotva stačila k jejich obživě. Vznikaly první konflikty, mezi dělníky a podnikateli. Místní lidé, znalí dosud spíše utlačování na pozemcích sedláků se učili ozvat proti špatně placené práci.¹²²

Po vybudování dráhy bylo potřeba mnoha odborníků, kterých se nedostávalo mezi českým obyvatelstvem. Před vybudováním železnice zde žilo velmi málo německých obyvatel. Po zprovoznění severozápadní dráhy dosazovalo ředitelství do Nymburka velký počet Němců, kteří obsadili prakticky všechna vedoucí místa. Mnoho volných míst zůstávalo na úřednické a dělnické pozice. Železniční služba nelákala, služba u dráhy byla považována za méněcennou, finančně špatně ohodnocenou a k tomu jedna z nejtěžších prací. Protože se stav zaměstnanců jen pomalu zvyšoval, musela dráha brát lidi ze všech koutů a různých národností. I na nižších postech však převažovali Němci, dále Češi, Italové, Chorvaté i Maďaři.¹²³

Němci, především ti vysoce postavení, se zdráhali svoje děti posílat do českých škol, dráha jim vyhověla a postavila naproti budově konzumu čtyřtřídní soukromou německou školu (Schulverein), zároveň dráha poskytla byty pro německé učitele, kterým i vyplácela mzdu. Dráha se zachovala velmi velkoryse, to však nepotěšilo místní

¹²¹ RYKR, Otakar. *Vzpomínám na Nymburk*. 1947. Str. 93 – 94.

¹²² KOŘÍNEK, Václav. *Jak bývalo v Nymburce: historie i vyprávění*. 2012 str. 135 – 136.

¹²³ RYKR, Otakar. *Vzpomínám na Nymburk*. 1947. Str. 94 – 95.

občany, cítili v této škole možné snahy o germanizaci. Správa dráhy nutila i české zaměstnance, aby své děti do této školy dávali. Část jich odmítla, ale další část, často i zaměstnanci z jiných stanic posílali své děti do školy, aby bylo dosaženo zákonem stanoveného nejmenšího počtu žactva. Představitelé města brali školu negativně, protože se v této škole učilo pouze německy. Ve sporu šlo především o uchování si češtiny, jako národního jazyka, na úkor protlačované němčiny, která byla dosud úředním jazykem. Mnoho Němců v Nymburce dlouhodobě pracujících a žijících dosud neumělo česky a nemělo ani zájem se češtinu naučit. Mezi oběma národy vznikaly četné spory. Společenským střediskem německých pracovníků dráhy byl „Eisenbahnclub“ se sídlem v nádražní restauraci, kde měl svou místnost, knihovnu a na zahradě kuželník. V klubu vystupovali velmi výbojně a provokativně proti Čechům. Několikrát museli zasahovat i četníci při protiněmeckých demonstracích. Mnozí čeští úředníci se stranili tohoto klubu. Někteří však do klubu chodili, před obavami proti perzekucím a ústrkům od německých úředníků. Česká měšťanská společnost se jen výjimečně setkávala s českými úředníky drah. Nymburští nejevili snahu promíchávat se s cizím živlem, zvláště pak železničáři, kteří přinášeli do poklidných stojatých městských vod závan nového vzduchu.¹²⁴

Budova dílen, která byla na svoji dobu velmi moderní, ovšem podmínky pro zaměstnance nepříliš vhodné, absencí některých strojů pro ulehčení těžké a namáhavé práce. Pracovalo se ve dvanáctihodinových směnách. Platy dělníků byly sedm až devět krejcarů na hodiny, v případě dobře odvedené práce, byl příplatek ve výši patnáct procent prémie. Celková mzda řemeslníka se pohybovala kolem dvaceti pěti zlatých. Což při ceně životních potřeb bylo velmi málo. Přesto byl zájem o práci v krytých teplých halách. Poměry vytvořené vedoucími inženýry a dílovedoucími byly velmi tvrdé a přispěly k revolučnímu smýšlení místních dělníků. Jakýkoliv prohřešek, nebo odpor či neuposlechnutí rozkazu vedlo k vyhození z práce. Většina vedoucích pracovníků byli Němci. Němčina se požadovala i po ostatních zaměstnancích, němčina byla považována za jazyk služební. V roce 1880 byla založena Řemeslnická beseda. Spolek sdružoval řemeslníky a živnostníky z města i okolí, dále také zaměstnance dráhy, strojvedoucí, skladníky i předáky. Ve spolku vznikaly spory, chyběli například pomocní dělníci. Počátkem roku 1882 se odštěpilo část členů a založili nový spolek, který se stal prvním

---

¹²⁴ RYKR, Otakar. *Vzpomínám na Nymburk*. 1947. Str. 10-11, 96.

dělnickým spolkem, jehož název zněl Podporující a vzdělávací spolek Františka Ladislava Vorlíčka. Nesl název po nymburském učiteli a spisovateli. Jedním z hlavních organizátorů a zakladatelů spolku byl dílenský truhlář Matěj Serbus, rodák z nedalekých Kout.

Na jaře 1890 se Evropou nesla vlna volajícího dělnictva po jednotné oslavě prvního máje. Také nymburští pracovníci dílen se na oslavu prvního máje připravovali. Vedení dílen se o chystané manifestaci dozvědělo, před strachem jakých následků by jí mohlo být způsobeno, nařídilo zvýšenou kontrolu. Nymburští dragouni hlídkovali společně s četníky před dílnami. Strach vedoucích představitelů narůstal. Šířila se obava, že od Peček vtrhnou socialisté do Nymburka a donutí dílenské k manifestaci na 1. máje. Během 1. máje pochodovali v jiných městech dělníci v průvodech, v Nymburce se nepřipojili. V dalších letech se dílníci, jak si sami říkali, v hojném počtu oslav 1. máje již účastnili. Matěj Serbus pokračoval v osvětě spolku. Založil další spolek v sousední vesnici Drahelicích, jež nesl název Vzdělávací spolek Věda pro Nymburk a okolí. Matěj Serbus v roce 1896 zakládá již třetí spolek Ruch, ovšem jednalo se o politické sdružení ve kterém Serbus přichází s myšlenkou všeobecného hlasovacího práva, na toto téma koná i přednášky a vyvolává nadšení u ostatních členů spolku.¹²⁵

5.5. Město na konci 19. století

Nymburk v posledních desetiletích 19. století prodělal obrovské změny v charakteru města. Z města sevřeného středověkými valy, hradbami a branami se stalo rozrůstající průmyslové moderní město. Město díky přílivu kapitálu finančního i lidského začalo modernizovat a budovat. Stavební ruch tak by se dala charakterizovat převažující činností té doby ve městě. Začaly se stavět nové čtvrti, podél trati směrem k Poděbradům čtvrť zvaná Habeš. Dále se zastavoval prostor od budovy nádraží nacházející se stranou od historické zástavby města, směrem k Bobnické bráně, chránící jádro města. Brány, které byly součástí městského opevnění, už dávno neplnily svou funkci, v roce 1884 byly zbylé dvě dosud stojící, tedy Svatojiřská a Bobnická zbourány.

Pro Polabí je charakteristický rovinný charakter krajiny s bohatými a úrodnými půdami. Není překvapením, že se v okolí hojně pěstovala řepa cukrovka. Výhodné podmínky a výnosnost ze zpracování cukru se stalo příčinou, proč většina obcí v Polabí

---

¹²⁵ PAULŮ, Jiří. *Devadesát let dílen ČSD v Nymburce*. Nymburk. 1965. str. 11 – 15.

budovala v 19. století svůj cukrovar. Nymburk s cukrovarem zapadal k okolním obcím, jeho cukrovar, který patřil v regionu spíše k novějším, se brzy stal jedním z nejprestižnějších v českých zemích.

Do města přicházelo mnoho nových obyvatel z okolních vesnic, ale i ze vzdálenějšího okolí, často na specializované pozice na dráze. Výrazně se začal zvyšovat počet obyvatel. Zatímco v roce 1870 měl 352 domů a 3484 obyvatel, v roce 1890 už stálo v Nymburce 519 domů a žilo 6652 obyvatel, aby na počátku nového století mělo město 618 domů a 7843 obyvatel.¹²⁶ Za hledání nové práce často přicházeli velmi chudí lidé z nuzných podmínek. Otázkou jak se postarat o nemocné řešili představitelé města už v polovině 19. století, shodli se, že se vybuduje městská nemocnice. Po několika let, kdy se nacházela v nevhodných podmínkách, se o nemocnici rozhodlo 1. července 1876. Obecní zastupitelstvo k tomu účelu koupilo bývalou vojenskou konírnu ve Svatojiřské ulici. Nakonec ale byla postavena nemocnice na Velkých Valech, kde bývaly obecní jatka. V roce 1882 byla uznána nemocnice jako veřejný ústav všeobecný pro 30 osob obojího pohlaví. 31. ledna 1882 byla nemocnice vysvěcena a pojmenována byla jako okresní nemocnice prince Rudolfa v Nymburce.¹²⁷

Železnice v druhé polovině 19. století propojila napříč české země. Unikátní v rámci měst v Polabí a zároveň i pýchou se stala pro město železnice. Dráha si chtěla vybudovat v Nymburce svoji vlastní obec, která by byla plně samostatná. Výkladní skříní byly také ale dílny a výtopna pro lokomotivy.

---

¹²⁶ PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009.* str. 213.

¹²⁷ KOŘÍNEK, Václav. *Jak bývalo v Nymburce: historie i vyprávění.* 2012 str. 71 - 75.

Závěr

Město v průběhu staletí přešlo různými obdobími, ve kterých se střídaly vrcholy i pády. Na počátku vzniku zůstává mnoho otázek, zda stál Nymburk už před udělením privilegií ke vzniku města, četné náznaky ukazují, že zde osada stávala už dávno předtím. Ve sledované době od oficiální první zmínky o městu po konec 19. století se dá vysledovat dva hlavní vrcholy nebo vzestupy a jeden úpadek Nymburka. Brzy po založení se stal Nymburk prestižním místem, díky pozornosti králů, stal se královským městem, se svými hradbami pevností, ležící na strategickém místě. Význam a bohatství rostly. Významnou úlohu odehrál během husitských válek. Doba pohusitská je považována za nejvýznamnější, město oplývalo bohatstvím, navíc královská města nebyla prakticky závislá na královské moci.

Za významný mezník související se ztrátou moci, majetku i obyvatel, lze považovat třicetiletou válku. Vojska Sasů a Švédů zemi zle zpustošila. Nymburk dopadl podobně jako mnoho jiných obcí v okolí, byl těžce zpustošen. Z těžkých otřesů válečné vřavy se město dostávalo jen velmi pozvolna. Počátkem 19. století neměl Nymburk zdaleka tolik obyvatel jako před třicetiletou válkou.

Další vzestup Nymburk přišel až s průmyslovou revolucí. Průmysl ve druhé polovině 19. století přinesl do města novou vzpruhu. Překvapivě ve městě nebylo vybudováno mnoho velkých průmyslových podniků. Vznikly dva velké závody související s potravinářstvím, což souvisí s úrodnou krajinou kolem Nymburka, kde se dosud převážná většina obyvatel živila zemědělstvím. Vaření piva se v Nymburce zabývali měšťané od počátku města. Na základě cukrovarské horečky, která postupovala českými zeměmi v polovině století, byl vystavěn cukrovar, který se později díky svému řediteli Hanuši Karlíkovi vypracoval na prestižní místo s mezinárodním ohlasem. Území Nymburka, snad i díky své poloze zhruba v půl cesty mezi Prahou a Hradcem Králové, protнула železnice, která přinesla Nymburk nečekané možnosti. Stal se významným dopravním uzlem, železnice zde vybuďovala i dílny a výtopnu, jako zázemí pro vozový park, tím zároveň přišlo do města mnoho nových obyvatel. Právě železnice představovala pro zdejší obyvatele největší proměnu života. Lidé mohli cestovat do práce do jiných měst po železnici, sama železnice nabídla mnoho pracovních příležitostí. Jak vyplývá z kapitoly v textu, rostly neshody mezi českým a

německým obyvatelstvem ve městě, také díky železnici. Dráha hlavně v počátcích zaměstnala mnoho německých obyvatel, přispěla také k vybudování německé školy, kam však musely chodit i české děti, což vedlo k rozporům mezi Čechy a Němci. V dílnách vznikla také první odborová organizace.

Na základě výše uvedených příkladů, patří Nymburk k typickým českým městům v Rakousko-Uhersku konce 19. století. Pomocí průmyslu, v případě Nymburka tedy především železnice, vnikl do města čerstvý vítr změny. Vzrostl počet obyvatel, začaly se budovat nové čtvrti, které se stavěly i za finanční pomoci železnice. Národnostní otázka především spory mezi národy, ožehavé téma po celou dobu trvání Habsburské monarchie, se díky železnici objevila i v Nymburce. Podobně jako na ostatním českém území města rostla a prospívala a stala se důležitým tahounem ekonomiky Rakouska-Uherska, tak i z Nymburka někdejšího královského města se stávala stále prestižnější adresa.

Použitá literatura

Prameny:

ČELAKOVSKÝ, Jaromír. *Sbírka pramenů práva městského království českého*. Díl 2, Privilegia královských měst venkovských z let 1225-1419. Praha: Fond pro vydávání pramenů práva městského království Českého, 1895.

FLAŠHAJNS, Václav (ed.) *Václava Hájka z Libočan Kronika česká. I., Úvod. R. 644-904. Doba pohanská*. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918.

Literatura:

ČERNÝ, Jiří a Ivan ULRICH: *Nymburk kniha dobových pohlednic 1898-1999*. Libice nad Cidlinou : Vega-L 2000. 127 s.

ČORNEJ, Petr. *Dějiny zemí Koruny české*. 1, Od příchodu Slovanů do roku 1740. 9. vyd. Praha: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-605-3.

DOLISTA, Karel. *Předhusitský Nymburk a jeho nejstarší kniha městského soudu*. Sborník archivních prací. 1976, 26(1), 139-202. ISSN 0036-5246.

ĐURČANSKÝ, Marek. *Nymburk a jeho správa za třicetileté války*. Nymburk: Vega-L, 2012. Knihovnička Kaplanky. ISBN 978-80-87275-52-8

FOJTÍK, Pavel. *Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku*. Žehušice: Městské knihy, 2001. Historie a současnost podnikání v regionech ČR. ISBN 80-902919-3-7.

FORST, František, Václav TUMPACH a Adolf NĚMEČEK. *Okresní archiv v Nymburce: městské archivy v Lysé nad Labem a v Sadské : průvodce po fondech a sbírkách*. Praha: KNV, 1958. Průvodce po okresních a městských archivech pražského kraje.

HENDRYCH, Stanislav a kol. *Poříčany-Nymburk-Jičín. Nymburská železniční kolonie*. Nymburk : Kulturní dům železničářů, 1982. 139 s

HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. D. 1., A-G. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-042-X.

HOFFMANN, František. *České město ve středověku: život a dědictví*. Praha: Panorama, 1992. Stopy, fakta, svědectví. ISBN 80-7038-182-5.

- HRABÁNEK, Jaroslav. *100 let železnice Kolín – Nymburk – Mladá Boleslav*. Praha : Správa severozápadní dráhy, 1970. 101 s.
- JÁKL, Pavel. *Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska. I. díl, Střední Čechy*. Praha: Libri, 2004. ISBN: 80-7277-226-0.
- KARLÍK, Hanuš. *Paměti dra Hanuše Karlíka*. Praha: [Ústřední spolek československého průmyslu cukrovarnického], 1927.
- KOŘÍNEK, Václav. *Jak bývalo v Nymburce: historie i vyprávění*. 1.vyd. – Kanina – Nymburk: OPS, 2012. 196 s.
- KOŽÍŠEK, Karel, et al.. *Poděbradsko I*. Poděbrady, 1906.
- KOŽÍŠEK, Karel, et al.. *Poděbradsko. Obraz minulosti a přítomnosti. Místopis okresu nymburského*. II. Nymburk 1912, Brno 2014.
- KUBÍK, Miroslav. *Tisíciletá obec Libice nad Cidlinou 981-1981*. Libice nad Cidlinou: ONV Nymburk, 1981.
- MERKL, Josef, Marek ĎURČANSKÝ a Igor VOTOUPAL. *Dějiny královského města Nymburka*. Nymburk: Město Nymburk, 2012. ISBN 978-80-87271-59-9.
- MIKOLÁŠEK, František. *Staré paměti osad soudního okresu nymburského*. Nymburk, 1901. S. 375.
- ODLOŽILÍK, Otakar. *Zkáza Nymburka za třicetileté války*. V Nymburce: Musejní spolek s podporou Spořitelny města Nymburka, 1934.
- STRNAD, Jiří a kol. *120 let Nymburk - Lysá n/L - Praha. 120 let Lokomotivní depo Nymburk*. VTK - KPŽ při MKS Nymburk, 1993; 58 s.
- PAULŮ, Jiří. *Devadesát let dílen ČSD v Nymburce*. Nymburk. 1965. 190 s.
- PLAVEC, Michal. *Kapitoly z dějin královského města Nymburka : od dob nejstarších do roku 2009*. 1. vyd. Cheb : Svět křídel, 2010. 439 s. ISBN 978-80-86808-75-8.
- PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl III, M-Ř*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1951.
- RAZÍM, Vladislav. *Středověké hradby města Nymburka: Vladislav Razím*. Nymburk: Ivan Ulrych, 2002. ISBN 80-903163-0-1.
- RYKR, Otakar. *Vzpomínám na Nymburk*. 1947. Nymburk: vlastním nákladem. 174 s.
- SCHREIER, Pavel. *Zrození železnic v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Baset, 2004. ISBN 80-7340-034-0.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *F. Kulháněk, Dějiny královského města Nymburka* In: Český časopis historický. Praha 1918. 24. Ročník. S 288 – 300. ISSN 0862-4356

ZAPP, Karel Vladislav. *Nymburk, královské město nad Labem*, in: Památky archeologické a místopisné. Praha : archeologický sbor Národního musea. 1859. Díl III. Str. 340 – 360.

ZIMMLER, Emil: *Úvahy o založení královského města Nymburka*, in: Občanské listy 31 (1917) č. 3-8, s. 39-44.

ZIMMLER, Emil: *Úvahy o založení města Nymburka*, in: Polabské noviny, 5 (1929), č. 26-30.